

Perusopetuksen oppilashuolto

Turun seutu

Taitava Arvioija –koulutusohjelma

Turun Yliopiston Täydennyskoulutuskeskus

Anne Alho

Kirsti Heinonen

Petri Niemi

Pasi Pentikäinen

Hannu Penttilä

Marianne Pitkälä

Esko Poikela

Maritta Tammio

Pekka Teittinen

JOHDANTO	2
TIIVISTELMÄ	3
1. KIRJALLISUUSKATSAUS	5
1.1. Erilaisia kriteerejä	5
1.2. Erilaiset lähestymistavat oppimiseroihin ja vaikeuksiin.....	5
1.3. Aikaisempaa kirjallisuutta, tutkimuksia ja niiden keskeisiä tuloksia	6
1.4. Opettajuuden haasteet	11
1.5. Realistinen arviointiteoria.....	11
2. OPPILASHUOLTO TURUN SEUDULLA / KYSELYTUTKIMUS.....	15
2.1. Arviointitulokset	16
2.2. Kyselystä tehtäviä johtopäätöksiä.....	18
3. OPPILASHUOLLON KEHITYSPROJEKTEJA.....	20
3.1. Oppilashuolto on moniammatillista yhteistyötä	20
3.3. Oppilashuoltotyöryhmien kehittäminen.....	26
3.4. Johtopäätöksiä koulun ja sen sidosryhmien yhteistyöstä.....	27
4. VANHEMPIEN KÄSITYKSET OPPILASHUOLTOTYÖSTÄ / TAPAUS RAISIO	28
4.1. Selvityksen tausta, toteutustapa ja käytetyt tilastolliset tunnusluvut	28
4.2. Selvityksen tulokset	30
4.3. Tulkinnat	34
5. TUTKIMUKSET IDEAALISEN TOIMINTAMALLIN LÖYTÄMISEKSI.....	35
5.1. Toteutustapa	35
5.2. Ehkäisevän oppilashuoltotyön osaamistarpeet ja toimintatavat.....	36
5.3. Ideaalimallin osatekijät	39
5.4. Johtopäätökset ja suositukset	43
5.5. Hyvälle oppilashuoltotyölle asetettavat vaatimukset.....	45

JOHDANTO

Syksyllä 2001 käynnistettiin Turun Seudun Opetusfoorumin (TSO) aloitteesta Turun Yliopiston täydennyskoulutuksen suunnittelemana ja toteuttamana Taitava-Arvioija-koulutusohjelma, johon osallistui 9 opetusalan asiantuntijaa Turusta ja lähikunnista. Koulutusohjelman tavoitteena oli luoda pohjaa seudulliselle opetustoimen arvioinnille sekä kouluttaa kuntien omaa henkilöstöä arvioinnin asiantuntijoiksi.

Koulutuksen ensimmäisen harjoitustyön aiheeksi TSO antoi oppilashuollon arvioinnin Turun seudulla. Arviointi toteutettiin osana koulutusohjelmaa lukuvuoden 2002-2003 aikana. Arvioinnin lähtökohdaksi valittiin realistinen arviointiteoria, kohdejoukoksi Turun seudun perusopetusta antavat oppilaitokset ja monimenetelmällisellä tutkimusotteella pyrittiin tuomaan esiin sekä kehittämiskohteita että toimivia malleja oppilashuollon ja sen eri käytänteiden parantamiseksi.

Oppilashuolto-käsitteenä kattaa oppilaiden fyysisestä, psyykkisestä, henkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtimisen – kaikille tasavertaisten oppimisen mahdollisuuksien varmistamisen. Oppilashuoltoa toteutetaan usean erityislainsäädännön alla ja eri hallintokuntien toimijoiden yhteistyönä, joka käytännössä kulminoituu koulujen oppilashuoltotyöryhmiin ja niiden jäsenten toimintaan. Arvioitaessa oppilashuoltoa ja etsittäessä ideaalista toimintamallia ei siis voida sivuuttaa koulun oppilashuoltotyöryhmää eikä koulun ja koulutuksen järjestäjän suhtautumista työryhmän toimintaedellytysten turvaamiseen ja edistämiseen.

Tämä Taitava Arvioija-koulutusohjelman harjoitustyö pyrkii selvittämään oppilashuollon palvelujen saatavuutta, oppilashuollon roolia koulu yhteisössä sekä tunnistamaan hyvän oppilashuollon tunnusmerkkejä.

TIIVISTELMÄ

Oppilaan oikeudet oppilashuoltoon määritellään sekä koulutusta koskevassa lainsäädännössä että opetussuunnitelmien perusteissa. Lakisääteiset ja selkeästi määritellyt oppilashuollon palvelut, kuten kouluruokailu tai koulumatkat, tunnetaan yleisesti, eikä niihin paneuduta tässä selvityksessä tarkemmin, mutta oppilashuoltoon kuuluvat muut palvelut, erityisesti psykososiaalinen oppilashuolto, ovat väljemmin määriteltyjä ja säädökset antavat huomattavat tulkinnan vapaudet koulutuksen järjestäjille.

Hyvin järjestetyn opetuksen ohella, oppilashuolto pyrkii turvaamaan opiskelun onnistumisen, tukee oppilaan terveyttä sekä myönteistä persoonallisuuden kehitystä ja kasvua. Oppilashuollon tehtävänä onkin yksilö- ja yhteisötasolla pyrkiä ehkäisemään vaikeuksien syntyä tukemalla oppilasta sekä edistämällä koulu yhteisön sisäistä yhteistyötä. Oppilashuoltotyö on tuonut kouluun moniammatillista asiantuntemusta, jonka erityisenä tunnusmerkkinä ovat jo lähes kaikissa kouluissa toimivat oppilashuoltotyöryhmät.

Tämän selvityksen perusteella voidaan todeta, että oppilaille tarjottavien terveyst- ja psykososiaalisten palvelujen saatavuudessa Turun seudulla on vielä yleisesti parantamisen varaa. Palvelujen riittävälle tasolle ei ole määritelty selkeitä kriteerejä, niinpä palvelujen toteuttaminen riippuu pitkälle sekä koulutuksen järjestäjän voimavaroista että palvelujen tarpeen tiedostamisesta.

Oppilashuoltoa kuvataan yleisesti yhteistyönä, jossa eri alojen asiantuntijat ja asianosaiset yhdessä etsivät ratkaisuja käsillä oleviin ongelmiin. Oppilashuoltoryhmien toiminta on usein akuutteihin asioihin puuttumista, interventioita, hoitoon ohjausta tai asiantuntijakonsultaatiota – hyvin harvoin ennalta ehkäisevää tai suunnitelmallista koulun toimintakulttuurin tai oppimisympäristön kehittämistä. Ennaltaehkäisevän oppilashuollon kannalta koulun oppilashuollon luontevia yhteistyökumppaneita ovat kunnan, seurakunnan tai muiden järjestöjen nuorisotoimen toimijat. Tämän selvityksen perusteella voidaan todeta, että yhteistyö näiden tahojen kanssa nykyisellään on varsin vähäistä.

Yksittäisen oppilaan asioita käsiteltäessä ja parhaita ratkaisuja etsittäessä korostuvat erityisesti asiantuntijoiden roolit. Asioiden käsittelyn edetessä mukaan tulevat myös oppilaan vanhem-

mat, harvoin oppilas itse. Oppilaan mahdollisuus tulla kuulluksi toteutuu usein vain välillisesti, joko oppilaan vanhemman tai yhden asiantuntijan kautta.

Oppilashuoltotyöryhmien toiminnasta tiedotetaan koulun sisällä, mutta vanhemmille tieto ryhmästä, sen toiminnasta, tavoitteista tai suunnitelmista ei ole välittynyt (käytännössä vain oppilashuollon toimien kohteina olleiden oppilaiden vanhemmille ryhmä oli ilmeisen tuttu).

Yhdeksi keskeisimmäksi oppilashuollollisen toiminnan kehittämiskohteeksi tämän selvityksen perusteella nousee oppilashuollon preventiivisen lähestymistavan vahvistaminen ja oppilashuollollisen näkökulman huomioiminen koko oppilaitoksen toimintakulttuuria kehitettäessä.

1. KIRJALLISUUSKATSAUS

1.1. Erilaisia kriteerejä

Oppilashuollon, kuten muidenkin toimintojen arviointi on ongelmallisista monien määrittelyä vaativien käsitteiden ja erilaisten käsitetulkintojen takia. Toiminnan vallitsevaa tilaa arvioidaan yleensä suhteessa julkilausuttuihin tavoitteisiin ja kriteereihin niinpä oppilashuollon osalta tulisi määrittellä mitkä ovat nuo kriteerit ja etsiä nuo julkilausutut tavoitteet ja onnistuneen toiminnan kuvaukset. Tuunasen mukaan arvioinnissa olisi pohdittava koulutuksen tarpeen ja kapasiteetin, laadun ja määrän ongelmia, erityispedagogiikan ja erityisopetuksen vahvuutta ja erilaisuuden kohtaamista (Tuunanen 1997, 483-485).

Koska oppilashuolto koostuu useiden toimijoiden itsenäisestä työskentelystä, että useiden toimijoiden välisestä yhteistyöstä voidaan arvioida myös yhteistyön toimivuutta. Useiden tutkijoiden havaintojen perusteella voidaan tehdä seuraavia johtopäätöksiä yhteistyöstä: ensinnäkin tulee olla yhteinen perusnäkemys, toiseksi yhteistyöltä odotetaan hyväksyttäviä tuloksia ja kolmanneksi konfliktien ei odoteta muodostuvan suureksi (Ahlstrand 1995, Naeslund 1986, Little 1990, Salon 2002, 109 mukaan).

1.2. Erilaiset lähestymistavat oppimiseroihin ja vaikeuksiin

Oire-vajavuus-päätelmään perustuvan diagnoosin on katsottu olevan sekä opettajalle että vanhemmille helpotus. Asiantuntijan diagnoosi vapauttaa ja oppilaan oppimisvaikeuden tai koululuokkaan sopimattoman käyttäytymisen syyt nähdään olevan oman kontrollin ulkopuolella (Salonen 2001).

Systeeminen näkökulma tarkastelee vaikeuksia yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksena. Lähestymistavassa kiinnitetään huomiota vuorovaikutuksen laatuun (Laaksonen & Wiegand 2000, 70) ja häiriintyneen oppilaan diagnostisoinnin sijasta oppilashuollon tuleekin miettiä, mihin yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen osa-alueeseen tulisi pyrkiä vaikuttamaan.

Funktionaalinen näkökulma taas kuvaa yksilön toimintaa suhteessa sopeutumispyrkimyksiin.

1.3. Aikaisempaa kirjallisuutta, tutkimuksia ja niiden keskeisiä tuloksia

KuntaSuomi 2004

Tutkimushanke selvitti rehtoreiden arvioiden perusteella oppilaitosten toimintaan liittyviä asioita. Kuntien lähtökohdissa on huomattavia eroja. Muuttotappiokuntien ja väestökasvukuntien ongelmat ovat aivan erilaiset. Kuntien rakenteelliset erot vaikuttavat opetustoimen järjestämiseen ja kustannuksiin. Kunnissa on valittu erilaisia koulutuspoliittisia ratkaisuja: toiset keskittävät ja toiset haluavat pitää laajaa kouluverkkoa. Yleisesti oppilaskohtaiset kustannukset ovat nousseet, mikä ei tarkoita sitä, että resurssien taso olisi noussut. Rehtoreitten mielestä resurssit ovat vähentyneet. Peruskouluilla suurimmat ongelmat resursseissa. Kehittämiskohteiksi rehtorit nostivat opetuksen kehittämistoimet ja taloudellisen lisäresurssin hankinnan. (Mäkelä 2000, 167–173.)

Kasvatuksen ja oppimisen edellytysten tarkastelua Turun kouluissa

Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan Koulutuksen arviointi- ja kehittämissyksikkö ja Turun kaupungin koulutoimintakeskus tutkivat kasvatuksen ja oppimisen edellytyksiä. Tutkimuksen mukaan opettajat pitävät vaikeana kohdata ja ratkaista oppilaisiin liittyviä ongelmia ja häiriöitä. Aikaisemmat tutkimustulokset tukevat tuloksia. Strukturoidulla kyselylomakkeella kerätty aineisto antaa viitteitä siitä, että koulu toimii yksin, tai ongelma delegoidaan niihin erikoistuneille tahoille. Aikaisemmissa tutkimuksissa on ilmennyt, että opettajien valmiudet yhteisönä toimimiseen ovat puutteelliset. Tutkimuksen johtopäätöksinä esitetään, että erityisopetuksen ja oppilashuollon resurssointiin ja toiminnalliseen kehittämiseen tulisi kiinnittää huomiota. Samoin opettajien täydennyskoulutusjärjestelmää tulisi kehittää joustavasti muuttuvassa toimintaympäristössä. Lisäksi peruskoulutuksen tulisi antaa paremmat edellytykset oppilaiden ohjaukseen (Virta & Kurikka 2001, 78–82). ja ns. positiivisen diskriminaation periaatteella vaikeuksissa oleviin kouluihin tulisi suunnata lisäresursseja ja tukea. Tutkijat ehdottavat myös tuen seurausten ja kehityksen seuranta (Olkinuora & Rinne 2001, 222).

Sivistystoimen peruspalvelut 2001 – Länsi-Suomen lääninhallituksen tutkimus

Tutkimuksen tavoitteena oli tukea oppilashuollon kehittämistä ja saada vertailukelpoista tietoa oppilashuollon tilasta. Havaintoyksikköinä oli perusopetuksen kouluja, kyselyyn vastasivat

rehtorit. Tarkasteltavina muuttujina käytettiin koulun vuosiluokkia, kokoa, kuntaryhmiä ja maakuntia. Arviointikysymykset koskivat oppilashuoltopalvelujen järjestelyjä, saatavuutta, riittävyttä, sisältöä, yhteistyötä ja koettuja vaikuttamismahdollisuuksia. Lisäksi tutkittiin turvallisuuden riskitekijöitä, yhteisesti sovittuja työtapoja ja turvallisuuden suunnittelua ja kriisi-
valmiutta.

Tutkimuksen perusteella voitiin todeta, että

- keskimäärin koulukuraattorin ja psykologin palveluja oli riittämättömästi
- oppilashuoltoryhmä käsitteli useimmin oppimisvaikeuksia, erityisopetuksen tarvetta, kiusaamista, työrauhaongelmia, ja mielenterveysongelmia
- oppilashuollon toimintasuunnitelmat puuttuivat
- oppilashuoltoryhmien toiminta vaihtelee koulukohtaisen käytännön ja tarpeen mukaan
- pienillä kouluilla psykososiaalisten palvelujen saatavuus on heikko
- pienillä kouluilla on vähiten yhteistyötahoja
- yläasteilla kaupungeissa esiintyy enemmän turvallisuuden riskitekijöitä
- tutkimukseen tai hoitoon ohjausta tapahtuu kaupunkien suurissa kouluissa enemmän
- turvallisuuden ymmärretään koskevan fyysistä oppimisympäristöä, psyykinen ja sosiaalinen ympäristö jää vähemmälle huomiolle
- koulun yhteistyö kotien ja muiden kanssa edelleen liian vähäistä.

Arviointiryhmä esittää seuraavia suosituksia:

- pienillä kouluilla tulee turvata oppilashuollon saatavuus
- oppilashuoltotyöryhmien määrää tulee lisätä, ja toimintasuunnitelma suositellaan laadittavaksi
- toimintasuunnitelma integroidaan muuhun opetussuunnitelmaan.
- toimintaa tulee laajentaa ennaltaehkäisevään suuntaan
- fyysisen turvallisuuden lisäksi tulee painottaa psykososiaalista turvallisuutta
- palvelut tulee olla saatavilla koululla. Lainsäädäntöön tulee saada selkeät säännökset oppilashuollosta.

(Sivistystoimen peruspalvelut 2001, 36–46)

Peruspalvelut Länsi–Suomen läänissä 2002

Arvioinnin kohteena oli opiskelijahuollon toteutuminen ja opiskeluympäristön tila lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Raportin suosituksina esitettiin, että

- opiskelijahuoltotoiminta järjestettäisiin ennaltaehkäiseväksi
- valitustyön avulla tulisi kiinnittää huomiota huumeongelmaan hoitoonohjauksen lisäksi
- henkilökunnalle tulee antaa valmiuksia erilaisuuden ja eri asioiden kohtaamiseen
- lukiossa opiskelijoiden vaikutusta omiin asioihin tulee lisätä

(Peruspalvelut Länsi–Suomen läänissä 2002).

Kouluterveydenhuolto 2002

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes ovat tehneet oppaan kouluyhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi. Lähtökohtana on ollut lasten kehitysyhteisöjen vahvistaminen, perheen tukeminen ja peruspalvelujen yhdistäminen näihin kehitysyhteisöihin.

Opetusministeriön työryhmä: Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto

Työryhmä määrittelee oppilashuollon seuraavasti: ”*Oppilashuolto on oppilaan hyvän oppimisen. hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä, ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuolto on myös oppimisvaikeuksia sekä terveydellisiä, psyykkisiä, ja sosiaalisia ongelmia ehkäisevää ja korjaavaa toimintaa. Hyvä oppilashuoltotyön toteutuminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä.*” (Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto 2002, 11.)

Työryhmä esittää mm. seuraavia kehittämistavoitteita:

- opetusryhmien kokoon ja muodostamiseen tulee kiinnittää huomiota
- kehitetään tarvetta vastaavasti opettajankoulutusta
- kouluissa on kelpoisuuden omaavat opettajat
- kouluavustajien asema, pätevyys ja kriteerit selkiytetään
- kunnan tulee määritellä, miten oppilashuollon tehtävät ja palvelut järjestetään, toteutetaan ja koordinoidaan
- opetustoimen tulee laatia sosiaali- ja terveystoimen kanssa oppilashuollon toteutamis- ja arviointisuunnitelma
- palvelut tulee toteuttaa tasa-arvoisesti tarvetta vastaavalle tasolle
- palvelut on oltava saatavilla koulupäivän aikana asianmukaisissa ja riittävässä tiloissa
- oppilashuoltotyöryhmä toimii yhdessä tai yksin ennaltaehkäisevästi ja tarvittaessa puuttuu ongelmiin
- vanhempien osallisuutta varsinkin nivelkohdissa tulee lisätä
- työmarkkinoiden sopimilla joustoilla mahdollistetaan osallistuminen koulupäivän aikana
- opetuksen järjestäjän tulee huolehtia täydennyskoulutuksesta
- oppilaiden työturvallisuus ja ergonomia tulee saattaa samalle tasolle työntekijöiden kanssa
- eri hallintokuntien yhteistoiminnan esteet tulee poistaa
- yhteistyön avulla tulee kehittää toimintaa, jotta häiriötekijät voidaan ehkäistä varhain

- valtion harkinnanvaraisten osuuksien tulisi kohdentua vaikeassa asemassa oleviin kuntiin, jotta oppilashuollon voimavarat turvataan tasa-arvoisesti.

(Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto 2002, 47–48.)

Hyvinvointi koulussa

Stakesin hankkeen tarkoituksena on kartoittaa koulun hyvinvoinnin vahvuuksia ja sen osatekijöitä, etsiä ja levittää hyviä työ- ja toimintakäytäntöjä, kehittää menetelmiä hyvinvointikysymysten käsittelyyn. Verkosto tukee vertaisarviointia ja arviointia

(www.stakes.fi/hyvinvointi/ted/tkverkosto)

Oppijan tuki

Hämeenlinnan kaupunki yhdessä seutukunnan muiden kuntien kanssa yhdistää erityisopetuksen osaamista ja kehittää oppimisvaikeuksien tunnistamista ja kuntoutuksen menetelmiä ja toimintatapoja. Hankkeen painopisteinä ovat uusi teknologia ja yhteistyö vanhempien kanssa mm. kotikuntoutuksen menetelmien kehittäminen ja nk. home-tutor toiminnan mahdollisuuden tutkiminen. Muita palveluja ovat mm. moniammatillinen vaikeuksien tutkiminen, työpajat (kirjoittaminen, matematiikka), kuntoutukseen tarkoitettujen välineiden esittely ja lainaamo, työnohjaus, täydennyskoulutus, vanhempien vertaisryhmät sekä HOJKS-mallien kehittäminen. Hankkeessa yhtyvät oppilashuollollinen ajattelu, erityisopetus, tukiopeus ja pedagoginen menetelmien kehittäminen. Edelliset toteutuessaan mahdollistavat yksilöllisten oppimispolkujen rakentamisen koulussa. (Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto 2002, 52–53.)

Oppimisvaikeudet ja niistä johtuva syrjäytyminen kustannus- ja hyötyanalyysissa

Oppimisvaikeuksien yhtenä seurannaisvaikutuksena on uhka hyvinvoinnille. Willberg & Eerola (2002, 20–25) vertailivat kahden oppimisvaikeuksien kuntoutuksen tarkoitettua tukitoimenpidemallin (nykyisen – ideaalisen) vaikutuksia kustannus-hyötyanalyysisestä näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan 25 % oppimisvaikeuksista kärsivistä syrjäytyy. Tämä osoittaa, että tukijärjestelmät eivät vastaa yhteiskunnallisiin ja yksilöllisiin vaatimuksiin. Tukitoimenpiteet eivät ole oikea-aikaisia eivätkä riittäviä. Yhdessä ikäluokassa syrjäytymisen kustannuksia syntyy 360 miljoonaa euroa nykyisellä mallilla. Ideaalimallilla em. kustannukset pieneni-

sivät 120 miljoonalla eurolla. Syrjäytymisen kustannuksista säästyneet varat voitaisiin investoida esimerkiksi oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyyn ja muihin tarkoituksenmukaisiin kohteisiin. Näin toteutuisi myös sukupolvien välinen tasapainoajattelu.

1.4. Opettajuuden haasteet

Opettajan työ on määritelty säädöksin mutta itse opettajuuden käsite on kuitenkin moninainen. Opettajuuden muutosta vuosien saatossa on kuvattu monissa tutkimuksissa. Keskeiseksi teemaksi näissä on muodostunut opettamisen kulttuurin muutos autoritäärisestä ja autonomisesta yhteistoiminnallisuuteen.

Opetushallituksen opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihanke OPEPRO (1996 –2000) esitti seuraavat haasteet opettajuudelle (Välijärvi 2000, 158–165 Eloranta & Virta 2002, 136 mukaan):

- opettajuus vaatii ihmissuhdetaitoja, selkeää kasvatusnäkemystä ja vaikuttamisen taitoja
- opettajuus on oppilaiden tukemista itseohjautuvaksi kehittymällä itse
- opettajuus on tietoverkkojen hyödyntämistä
- opettaja on käytännön asiantuntija ja uudistaa jatkuvasti itseään

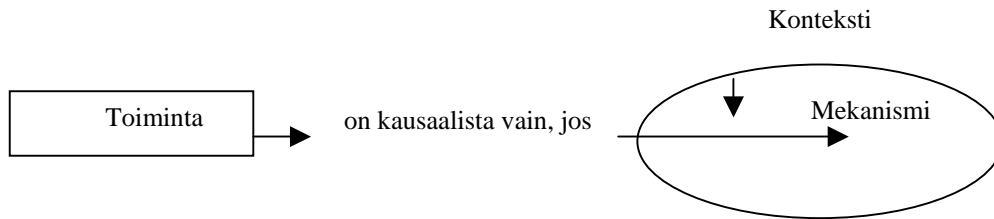
Opettajien välisen yhteistyön esteiksi on esitetty aikastressiä, puutteellisia edellytyksiä ja ongelmallisia ihmissuhteita (Jauhiainen 1995, Sarala & Sarala 1996, Salon 2002, 109 mukaan). Willman (2001) on tehnyt diskurssianalyysin opettajayhteistyöstä. Hänen mukaansa kiire voi olla sekä este yhteistyölle että moottori yhteistyölle, jolloin kiire voidaan hallita (Willman 2002 Salon 2002, 110 mukaan).

1.5. Realistinen arviointiteoria

Ray Pawson ja Nick Tilley (1997, 55 ks. myös Kuusela 2001, 52 –53.) ovat kehittäneet realistisen arviointiteorian. Lähestymistapa korostaa tiedon objektiivisuutta ja monimenetelmällisyyttä, kokonaisvaltaista lähestymistä tarkasteltavaan ilmiöön. Teoria näkee ihmisen tarkoituksellisen toimijana - sosiaalisena ja moraalisen olentona.

Generatiivinen kausaalisuus

Kausaalisuus tarkoittaa syyn ja seurauksen suhdetta. Pawsonin ja Tilley'n mukaan realismi keskittyy selittämisen mekanismiin ja pyrkii osoittamaan, että selitysstrategiat lisäävät tieteellistä tietoa. Ensimmäiseksi kiinnostuksen kohteena on mekanismi, toiseksi konteksti eli toimintaympäristö (kuvio 2).

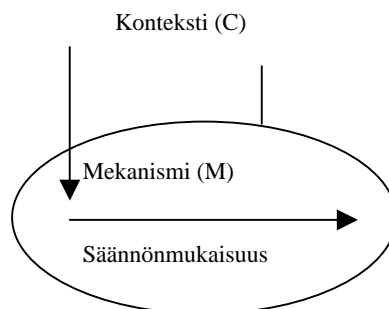
... kontekstissa toimiva mekanismi saa aikaan toiminnan vaikutuksen.

KUVIO 2. Generatiivinen kausaalisuus (Pawson, Tilley 1997, 58, Kaarlejärvi 2000, 370)

CMO – malli

Realistinen arvioija pyrkii ymmärtämään, ketä varten ja missä olosuhteissa toimintaohjelmat toimivat tai eivät toimi (Virtanen 2002, 139). Mekanismin toiminta on aina riippuvainen kontekstista. (Pawson & Tilley 1997, 58, Kaarlejärvi 2000, 371.)

Pawsonin ja Tilley'n käsite "vaikutus" viittaa toiminnan tavoitteisiin. Vaikutukset ovat todisteita toimintaohjelman tarkkailua ja muuttamista varten. Oletuksena on, että arvioija ymmärtää vaikutuksien muodostumisprosessin.

KUVIO 2. CMO- malli (Pawson-Tilley 1997, 72)

Pawsonin Tilleyyn realistinen arviointitutkimus perustuu konteksti–mekanismi–vaikutusmallin yhteyksiin (kuvio 2). Pawsonin ja Tilleyyn mukaan arviointitutkimuksen on vastattava kahteen kysymykseen: ensiksi, mitkä ovat toimintaohjelman käynnistämät muutosmekanismit, ja miten ne ”taistelevat olemassa olevia prosesseja vastaan. Toiseksi, millaiset ovat muuttumiselle vaadittavat olosuhteet, ja kuinka ne ovat hajautettu toimintaohjelmien kontekstien välillä. Arvioitsijan työ mahdollistaa takaisinkytkennän: arvioitsijan oppimista asioista päätöksentekijät voivat uudistaa ja tarkentaa toteutettavaa politiikkaa. (Kaarlejärvi 2000, 377.)

Konteksti	Mekanismi	Vaikutukset
Yksinäisyyden kokemukset	Onnellisuuden, terveydenkokemukset	Psykosomaattinen oireilu, sosiaalinen ja psyykinen hyvinvointi
Turvallisuus, työsuojelu	Tapaturmariskit, alttiuskäytös	Tapaturmien yleisyys
Kouluviihtyvyys, viihtyisyys	Motivaatio, metakognitiot	Pärjääminen, onnistuminen
Vaikutus- ja hallintamahdollisuudet	Tuki, vaikuttaminen, osallistuminen	Pätevyyden tunne, kompetenssi
Sosialisaatio, fyysinen, psyykinen	Yhteisöllisyys	Vastuu
Oppiminen, opiskelu	Opettaja– oppilassuhde, monipuolinen arviointi	Myönteiset asenteet, aktiivisuus, stressittömyys
Tuki	Keskustelu, yksilölliset tarpeet, kontakti, kannustaminen	Ihmissuhdetaidot osallisilla Opettaja– oppilas–vanhemmat
Henkilökunnan hyvinvointi	Työn kuormittavuus	Opettajien ja oppilaiden kokema kuormitus osittain toisistaan riippuvia ilmiöitä

TAULUKKO 1. Esimerkki: Oppilaiden hyvinvointia koskevat CMO– mallit (WHO-koululaistutkimus)

Realistisen arviointiteorian soveltaminen koulutuksen arviointiin

Opetushallituksen esittämän koulutuksen arviointimallin mukaan koulutus on vaikuttavaa, kun sen tuottamat valmiudet laadullisesti ja määrällisesti edistävät yksilön henkistä kasvua sekä yhteiskunnan, kulttuurin ja työelämän kehitystä. Vaikuttavuus on sitä, että panosta, prosessia ja tuotosta koskevat tavoitteet saavutetaan välittömästi tai myöhemmin (Vahera, Kaarlejärvi 2000, 378 mukaan). Vaikuttavuus ilmaistaan usein käytännössä erilaisten mittojen ja muuttujien avulla.

Kansalliset tavoitteet, kunnan toimintaympäristö ja asukkaat vaikuttavat koulutuspolitiikan tavoitteisiin. Koko kuntaa koskeva arviointistrategia edistää arviointikulttuurin syntymistä. Arvioitsija rakentaa CMO-mallit ja valitsee määrälliset tai laadulliset menetelmät (Kaarlejärvi 2000, 380). Tulosten perusteella tehdään johtopäätöksiä ja kehittämissuhteita. Toiminnan kehittämisen kannalta on tärkeää, että tulokset käsitellään eri toimielimissä ja koulun sisällä - arviointitiedon avulla voidaan keskittyä olennaisten asioiden kehittämiseen.

2. OPPILASHUOLTO TURUN SEUDULLA / KYSELYTUTKIMUS

Länsi-Suomen lääninhallitus arvioi oppilashuollon toteutumista, toimintaa, tavoitteita ja tiloja vuonna 2001 yhtenä peruspalvelujen arviointikohteena. Arvioinnissa käytettiin lomaketta, jonka muotoilusta vastasivat Opetusministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes, lääninhallitukset ja Suomen Kuntaliitto. Kyselylomake lähetettiin perusopetusta antavien koulujen rehtoreille.

Jatkona tuolle kyselylle ja erityisesti Turun seudun tilanteesta kiinnostuneena tehtiin Oppilashuolto Turun seudulla –kysely syksyllä 2002. Kyselyn kohteena olivat perusopetusta antavat koulut sekä erityiskoulut (luokat 1–9) yhdessätoista kunnassa. Kyselyyn vastasi yhteensä 70 rehtoria oman koulunsa osalta.

Tässä tutkimuksessa käytettiin valikoiden lääninhallituksen kyselylomakkeesta seuraavat osiot:

oppilashuoltopalvelujen järjestelyt

- oppilashuollon työtilat
- koulun oppilashuollon olemassaolo
- oppilashuollon toteutumisen arviointi

oppilashuoltopalvelujen saatavuus, riittävyys ja sisältö

- oppilashuoltoryhmät ja kokoonpano
- oppilashuoltoryhmien kokoontuminen / kokoontumiskerrat
- oppilashuoltoryhmien käsittelemät asiat.
- koulun oppilashuollon toimintasuunnitelma
- oppilashuollon tavoitteet koulujen opetussuunnitelmissa

yhteistyö ja vaikuttamismahdollisuudet oppilashuollossa

- koulun yhteistyötahot oppilashuollossa
- vanhempien / oppilaan mahdollisuudet vaikuttaa oppilasta / itseään koskeviin toimenpiteisiin
- kodin ja koulun yhteistyön muodot
- koulun oppilashuollosta tiedottaminen.

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 70 rehtoria kahdeksasta Turun seudun kunnasta. Analyysimenetelmänä käytettiin ristiintaulukointia, jossa ilmeni kunkin muuttujan frekvenssi kussakin havaintoyksiön luokassa. Tarkasteltavina muuttujina on käytetty ristiintaulukoinneissa koulun vuosiluokkia ja koulun kokoa.

2.1. Arviointitulokset

Rehtorit vastasivat koulun oppilashuollosta lomakkeessa esitettyihin väittämiin ja heidän antamistaan vastauksista voidaan koota seuraavat tulokset:

- Kaksi kolmasosaa rehtoreista piti oppilashuollon palvelujen saatavuutta hyvänä.
- 70 % rehtoreista piti koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluja riittämättöminä.
- • Oppilashuoltoryhmien työskentelyyn osallistuu säännöllisesti rehtori (vuosiluokilla 7–9 rehtori tai vara-/apulaisrehtori), luokanopettaja tai luokanvalvoja, erityisopettaja, koulupsykologi, koulukuraattori tai sosiaalityöntekijä (vuosiluokilla 7–9, tarvittaessa myös vuosiluokilla 1–6), kouluterveydenhoitaja, aineenopettaja (tarvittaessa), koulunkäyntiavustaja (tarvittaessa), koululääkäri (tarvittaessa) ja opinto-ohjaaja (vuosiluokilla 7–9).
- Oppilashuoltoryhmät kokoontuvat vuosiluokkien 1–6 kouluilla
 - vähintään kaksi kertaa kuussa 23 %
 - kerran kuussa 56 %
 - harvemmin tai tarpeen mukaan 16 %ja vuosiluokkien 7–9 kouluilla pääsääntöisesti kerran viikossa.
- Oppilashuoltoryhmien käsittelemiä asioita ovat mm: oppimisvaikeudet, erityisopetuksen tarve, oppilas kiusaa toista oppilasta, työrauhaongelmat oppitunnilla, mielen-terveysongelmat (erityisesti 7–9 luokat), väkivaltatilanteet koulussa, luvattomat poissaolot (erityisesti 7–9 luokat), varkaudet ja näpistykset, perheväkivalta ja tupakointi.
- 40 %:lla oppilaitoksista on oppilashuollon toimintasuunnitelma ja 52 % oppilaitoksista sisällyttää oppilashuollon tavoitteet opetussuunnitelmaansa.
- Oppilashuollon toteutumisen arviointia tekee 85 % oppilaitoksista
- Oppilashuoltoryhmä on kaikilla yli 200 oppilaan kouluilla, ryhmien määrä vähenee koulujen koon pienentyessä.

- Oppilashuollon tilat
 - ryhmän kokoontumisiin varattu oma tila 26 %
 - terveydenhoitajalla oma tai jaettu tila koululla 96 %
 - terveydenhoitajan tila koulun ulkopuolella 4 %
 - suuremmissa kouluissa (400 -) on osoittaa oma tai jaettu tila myös koulupsykologille, kuitenkin yli 54 % vastanneista oppilaitoksista ilmoittaa koulupsykologin ottavan vastaan asiakkaansa koulun ulkopuolella.
- Yksin erityisopettajalle varattu tila löytyy lähes kaikista yli 200 oppilaan koulusta, pienemmissä kouluissa erityisopettajan tila on yhteiskäytössä.
- Yhteistyötä oppilashuollollisissa asioissa tehdään eniten kotien, perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen kanssa
 - yhteydenpidon määrä kasvaa koulun koon kasvaessa
 - kyselyyn vastanneiden rehtoreiden mielestä yhteyttä pidetään tapaamisilla, puhelinkeskusteluilla ja määrällisesti eniten perusopetuksen alemmilla vuosiluokilla
 - 41 % vuosiluokkien 7–9 kouluista ei tee juurikaan yhteistyötä nuorisotoimen kanssa
 - kahdella kolmasosalla on joko hyvin vähäistä tai ei lainkaan yhteistyötä liikunta-toimen kanssa
 - 37 % kouluista tekee yhteistyötä seurakunnan kanssa
 - järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä useamman kerran lukuvuodessa on vain 11 %:lla oppilaitoksista
 - aktiivista yhteistyötä (3–4 krt / lv) poliisin kanssa on 42 %:lla kouluista.
- Koulun oppilashuollosta tiedotetaan vanhemmille
 - vanhempainilloissa 86 %
 - kirjallisella tiedotteella koteihin 87 %
 - koulun kotisivuilla 44 %
- Vanhemmat ovat mukana lähes aina päätöksentekoryhmässä oppilashuollollisissa asioissa, oppilaat osallistuvat keskusteluun lähes aina ja he osallistuvat myös päätöksentekoon (50 %).
- Rehtoreista 29 % vastasi oman koulunsa oppilaiden voivan hieman tai selvästi keskimääräistä huonommin, ja ne oppilaat, jotka aikaisemmin ovat voineet huonosti, voivat edelleen huonosti eli kehitystä heidän osaltaan ei ole tapahtunut.

- Rehtoreista 36 % vastasi aiemmin hyvinvoivien oppilaiden voivan nyt huonommin ja vastaavasti 28 % rehtoreista uskoi oppilaiden hyvinvoinnin parantuneen.

2.2. Kyselystä tehtäviä johtopäätöksiä

Tehdyssä oppilashuoltokyselyssä saatu otos on melkoisen pieni varsinkin pienten koulujen (alle 50 oppilasta) sekä suurten koulujen (yli 400 oppilasta) osalta. Tästä johtuen suorien johtopäätösten tekeminen ei liene perusteltua. Kyselyyn vastasivat vain koulujen rehtorit, joten palautteet ovat koulun johdon näkemys nykytilanteesta.

Oppilashuollon palvelujen saatavuutta pidettiin yleisesti varsin hyvänä, toisaalta rehtorit kokivat selkeää tarvetta sekä koulupsykologien että –kuraattorien palvelujen lisäämiseen.

Oppilashuoltoryhmät löytyvät jo lähes kaikista peruskouluista, pienimmissä kouluissa koulun opettaja toimii suoraan muiden oppilashuollon asiantuntijoiden, oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa.

Oppilashuollollisten yhteistyötahojen osalta erot kuntien välillä ovat varsin pienet. Oppilashuoltoverkon alueellinen laajuus lienee tähän asiaan yksi selityksistä. Palveluja on saatavilla niin isoille kuin pienillekin kunnille. Vertailtaessa samaa asiaa koulujen koon perusteella (oppilasmäärien), voidaan sanoa keskisuurten koulujen ja suurten koulujen ottavan enemmän yhteyttä koteihin. Tämä osittain selittyy sillä, että oppilasmäärän kasvaessa, oppilashuollollisia tapauksia tulee luonnostaakin enemmän.

Jonkinlaisena kehittämiskohteenä voisi todeta koulun ja nuorisotoimen yhteistyön lisäämisen, erityisesti ennaltaehkäisevän oppilashuollon hankkeissa ja toiminnoissa.

Oppilaiden mukanaolo oppilashuollollisia päätöksiä tehtäessä (sovittaessa) on osassa kuntia varsin erilainen. Vain harvoilla on käytäntönä pitää oppilas mukana tehtäessä päätöksiä tarvittavista oppilashuollollisista toimenpiteistä, joskin lähes jokainen vastaaja ilmoitti oppilaiden olleen keskusteluissa jonkin työryhmän jäsenen kanssa.

Rehtoreiden arvioidessa oppilaiden hyvinvointia merkittäviä tekijöitä oli mm. koulun koko (oppilasmäärä). Oppilaiden hyvinvointi pienten koulujen osalta oli tässä kyselyssä jonkin ver-

ran isoja kouluja parempi, tämä on tullut ilmi myös monissa asiaa aikaisemmin tehdyissä selvityksissäkin. Hyvinvoinnin kehitys vuodesta 1995 nykypäivään näyttäisi sellaiselta, että niillä oppilailla, joilla aikaisemmin hyvinvointi on ollut keskimääräistä heikompi, on se sitä edelleenkin. Toisaalta ne oppilaat, joiden hyvinvointi on ollut aikaisemmin keskimääräistä tai keskimääräistä parempi, tuntuvat voivan entistä paremmin.

3. OPPILASHUOLLON KEHITYSPROJEKTEJA

3.1. Oppilashuolto on moniammatillista yhteistyötä

Keskeisiä lakeja oppilashuollon kannalta ovat lastensuojelulaki, perusopetuslaki ja kansanterveyslaki asetuksineen. Lastensuojelulaki edellyttää kuntia järjestämään lapsia ja nuoria koskevat palvelut niin, että niillä tuetaan huoltajia lasten kasvatustyössä. Perusopetuslain perusteissa todetaan, että opetuksen järjestäjät päättävät erityisten oppilashuoltoryhmien ja muiden tarvittavien opetustoimen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoista koostuvien yhteistyöryhmien muodostamisesta. Koululta edellytetään yhteistyötä myös sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa. Tässä osiossa käydään läpi Turun seutukunnan alueella tapahtuva sellainen yhteistoiminta (hankkeet ja projektit), joissa pyritään kehittämään ja löytämään uusia toimintamalleja oppilashuoltotyölle.

HARAVA on lastensuojelujärjestöjen ja julkissektorin yhteishanke, jota koordinoivat Kuntaliitto ja Lastensuojelun Keskusliitto. Päämääränä on kehittää yhteistoiminnan rakenteita ja toimintamalleja siten, että lasten, nuorten ja heidän perheidensä psykososiaaliset palvelut ja maakunnalliset voimavarat ovat mahdollisimman hyvin tasapainossa. Haravan tavoitteena Varsinais-Suomessa on kehittää psykososiaalisen tuen toimintapalvelumalleja ennaltaehkäisevään työhön. Tällöin huomioidaan erityisesti ylikunnallisuus, moniammatillisuus ja monitoimijaisuus, sektorirajojen ylittäminen (sosiaali-, terveys- ja koulutoimi) ja ihmisten oma aktiivisuus ja omien voimavarojen tukeminen.

Yksi HARAVA:n hankkeista on ”Lasten ja nuorten hyvinvointipalvelut koulussa”. Hankkeen tavoitteena on:

- panostaa ennaltaehkäisevään psykososiaaliseen työhön koulussa
- kehittää oppilashuoltoryhmien toimintaa
- luoda työvälineitä oppilaiden sujuvaan siirtymiseen 6-luokalta 7-luokalle
- lisätä koulun ja vanhempien välistä yhteistyötä.

Hankkeen tarkoituksena on rakentaa toimiva palvelukokonaisuus eri toimijoiden verkostona ja yhteistyönä. Koulujen yhteyteen kehitettävät ”resurssikeskukset” mallintavat, miten oppilashuolto, kouluterveydenhuolto, psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä sosiaali- ja nuorisotyö toimivat yhtenä kokonaisuutena. Kehittämistyöhön kytketään julkinen sektori, järjestöt ja

koululaisten vanhemmat. Kuntien eri ammattihenkilöiden, järjestöjen ja vanhempien välille luodaan pysyviä toimintakäytänteitä ja yhteistyöverkostoja tukemaan kouluyhteisöä oppimistavoitteiden saavuttamisessa. Hanke koostuu neljästä pilottialueesta, joissa sidosryhmät vaihtelevat.

Rusko-Vahdon projektissa kolmen ala-asteen ja yhteisen yläasteen toimijatahoja ovat koulu-toimi, päivähoito, sosiaalitoimi, vapaa-ajantoimi, terveystoimi, seurakunta, vanhempainyhdistys ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Projektissa on kolme työryhmää: palveluesitetyöryhmä, oppilashuoltotyöryhmä ja ryhmä, joka kehittää välineitä, keinoja ja vinkkejä vanhempainiltoja varten.

Päätavoitteena on selkiyttää lasten ja nuorten psykososiaalisten ongelmien parissa työskentelevän moniammatillisen tiimin toimintatapaa. Selkiyttämällä pyritään määrittämään eri asiantuntijoiden työnkuvat ja vastuualueet psykososiaalisten ongelmien ehkäisemisessä ja ratkaisemisessa. Yhteisen yläasteen oppilashuoltotyöryhmään kuuluu toisesta kunnasta sosiaalisih-teeri ja vapaa-aikatoimen sihteeri. Myös molempien kuntien terveydenhoitajat tekevät yhteistyötä, samoin opetussuunnitelmaa tehdään yhdessä. Laajennettu oppilashuoltotyöryhmä koontuu kerran lukukaudessa.

Palveluesitetyöryhmä on koonnut alueellisen palvelukartan. Vahto kuuluu Maskun kansanterveystyön kuntayhtymään ja Ruskolla on oma terveyskeskus, joten palvelut saadaan eri suunnilta. On haluttu karsia myös päällekkäisyyksiä ja luoda pelisäännöt sille, miten toimitaan erilaisissa tilanteissa. Esitteessä ovat lyhyet esittelyt toimenkuvista ja yhteystiedot erityisopettajista, kouluterveydenhoitajista, koulupsykologista, sosiaalisih-teeristä, vapaa-aikatoimen sihteeristä ja puheterapeutista. Opas antaa tietoja MLL:n toiminasta, perheneuvolasta, psykiatrian poliklinikasta, ym. palveluntarjoajista.

Vanhemmuuden tukemiseen rakennetaan ala-asteen kolmelle eri ikäryhmälle omat kansionsa. Materiaali tehdään hyvin konkreettiseksi ja käytännössä hyväksi todetuksi kuvaten lasten kehityksen eri vaiheita ja antaen ohjeita siitä, mitä lapset voivat/ eivät voi tehdä ja mitä perheiden on otettava huomioon arjen elämässä.

Yläasteella on todettu tärkeäksi saada sosiaali- ja vapaa-aika/nuorisotoimen edustus molemmista kunnista oppilashuoltotyöhön nuoria koskevan tiedonkulun parantamiseksi ja nopeut-

tamiseksi. Molempien kuntien sosiaalityöntekijät kuuluvat oppilashuollon perusr ryhmään ja konsultaatiota antavat Vahdon vapaa-aikasihteeri ja Ruskon nuoriso-ohjaaja. Suunnitelmallisuutta osoittaa se, että oppilashuoltotyöryhmälle on tehty keväälle 2003 toimintasuunnitelma, johon on merkitty kulloisetkin osallistujat, teemat ja kokousajat kahden viikon välein.

Piikkiön projekti

Lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman työryhmä vastaa Piikkiön "Lasten ja nuorten hyvinvointi koulussa"-hankkeesta. Taustavoimaa antavat sivistysosasto, sosiaaliosasto, terveyskeskuskuntayhtymä ja seurakunta. Ryhmän tavoitteena on lisätä koulun ja vanhempien välistä yhteistyötä, tukea vanhemmuutta, lisätä koululaisten elämänhallintaa ja estää syrjäytymistä. Projekti rakentaa mallin niin, että vanhempien ja koulun toiminta toteutuu monipuolisesti ja matalan kynnyksen periaatteella. Toisena tavoitteena on lisätä työntekijöiden valmiuksia varhaisen puuttumisen omaksumiseen ja käyttämiseen. Tuloksena saadaan poikkihallinnollisesti kehitetty varhaisen puuttumisen malli, yhteinen näkemys ja toimintatapa kohdata koululaisia ennen kuin ongelmat tulevat suuriksi.

Työryhmä etsii vaihtoehtoisia toimintatapoja, perustaa luokkakohtaisia vanhempien ryhmiä ja aloittaa vanhempien kasvuryhmän. Tavoitteena on myös hallinnon eri sektoreiden tiiviimpi yhteistyö ja sen muodostuminen arkikäytännöksi.

Toteutuksessa on tukeuduttu vahvasti Lastensuojelun Keskusliiton Varpu-hankkeeseen. Varsinaissuomalaisissa järjestöissä työskenteleviä ammattihenkilöitä on koulutettu varhaisen tuen kouluttajiksi. Kouluyhteisön ja vanhempainiltojen kouluttajat ovat tulleet MLL:n Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksesta, MLL:n Varsinais-Suomen piiristä, Sateenkaari Koto ry:stä ja SPR:stä. Asetelma on vahvasti sekä oppilasta, hänen perhettään että opettajaa kasvatustyösäään tukevaa, jotta mahdollisimman varhainen tukitoiminta mahdollistuu.

Resurssikeskus muodostetaan siten, että monihallinnollinen lapsi- ja nuorisopoliittinen työryhmä on valmistanut ohjelman, koordinoi toimintaa ja seuraa sen toteutumista. Julkisen sektorin, järjestöjen ja vanhempien yhteistyötä kanavoidaan vanhempainyhdistysten kautta, mm. vanhempainkahvilan puitteissa, jossa käsitellään vanhemmuuteen ja kasvatukseen liittyviä teemoja. Kahvilaa pidetään kuukausittain ja oppilaat keräävät tuoton luokkansa hyväksi. Varpun kouluttajat ovat esitelleet varhaisen puuttumisen mallia ns. tulevaisuusmuistelumenetel-

män avulla vanhempainkahvilassa. Opettajien koulutuspäivänä on kerrottu myös ns. huolen vyöhykkeistön käytöstä varhaisessa puuttumisessa. Hallinnon eri sektoreiden yhteistyötä organisoidaan supertiimin avulla, johon kuuluvat edustajat koulusta, nuorisotoimesta, sosiaalityötoimesta, terveydenhuollosta, poliisista ja seurakunnasta.

Karinainen-Pöytyä-Auran projekti

Projektiryhmän tavoitteena on parantaa oppimisvaikeuksissa olevien koulunkäyntiedellytyksiä siirryttäessä 7. luokalle yhteiseen Elisenvaaran kouluun. Siirtyminen tapahtuu usealta eri ala-asteelta, jolloin on mahdollista rakentaa yhteiselle yläasteelle toiminnalliset menetelmät koulutyön tueksi. Uusi ryhmäyttäminen perustuu toiminnallisuuteen ja se luo pohjan oppilaille hyväksyä uudessa sosiaalisessa ympäristössä toimivien ryhmän jäsenten kykyjen ja resurssien erot. Erilaisuuden hyväksynnällä luodaan pohja uskaltaa yrittää ilman leimautumisen pelkoa. Tukioppilaat ovat mukana ryhmäyttämistoiminnoissa ja aineenopettajat osallistuvat oppimisvaikeuksien syiden arvioimiseen. Vanhempaintoimikunnan työstä on nyt kahden vuoden kokemus ja toimikunnan roolia on selkiytetty ja kannustettu heitä omatoimisuuteen.

Kun Elisenvaaran koulu on kolmen kunnan yhteinen, joutuvat kuntien koulu-, sosiaali- ja vapaa-aikatoimet tiiviiseen yhteistyöhön, johon kaikkia osapuolia koulutetaan erikseen. Se taas linkittyy Kota ry:n KOIJA-WEB -hankkeeseen, jossa lisätään kouluhenkilöstön valmiuksia elämyspedagogiikkaan liittyvien toiminnallisten menetelmien käyttöön. KOIJA-WEB toiminnan tavoitteena on laatia kolmen kunnan yhteinen toimintamalli ja palvelukartta siitä, miten yksittäisen oppilaan herättämään huoleen vastattaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kunkin kolmen kunnan sosiaalityötoimen edustajat osallistuvat oppilashuoltotyöryhmän kokouksiin kukin vuorollaan.

Naantalın hankkeessa on mukana kaksi ala-astetta ja yläaste niin, että toimijoina ovat opetus-, oppilashuoltohenkilökunta, kouluterveydenhoitajat ja nimikkotyöntekijät nuorisotoimesta, sosiaalityötoimesta, seurakunnasta ja poliisista. Harrastustoiminnan tukena on liikuntatoimi ja harrastusyhdistyksiä. Projektin tuotoksena syntyvät toimintamallit sujuvasta siirtymisestä ala-asteelta yläasteelle, alueellisen palvelukartan rakentamisesta ja eri toimijoiden yhteistyöstä ongelmien ehkäisyssä ja niihin puuttumisessa. Naantalın projekti määrittelee tavoitteet seuraavasti:

Työntekijät:

- selkiinnyttää tukitoimintaa kouluissa ja vapaa-aikana
- kehittää nimikkotyöntekijäjärjestelmää
- selkiinnyttää tukityöntekijöiden (nuorisoi-, sosiaali-, poliisi jne.) roolia kouluissa sekä estää päällekkäistoimintaa (esim. terveystoimi jne.)

Nuoret:

- luoda koulujen käyttöön tukitoimintamalli
- kehittää kouluihin nimikkotyöntekijämalli
- laatia päihde- ja laillisuuskasvatuksesta soveltuvat toimintasuunnitelmat

Vanhemmat:

- tukea murrosikäisten nuorten vanhempia kasvatustyössä
- tarjota työkaluja mm. päihteiden vastaiseen kasvatukseen
- kannustaa vanhempia osallistumaan nuorten vapaa-aika- ja harrastustoimintaan

Koulujen opetussuunnitelmiin on liitetty oppilashuoltosuunnitelmat sisältäen kriisisuunnitelmat ja koulukiusaamisen ehkäisyyn ja käsittelyyn liittyvät ohjeet. Kouluissa on arvioitu oppilashuoltotyöryhmän toimintatapoja ja kehitetty ryhmän ja muun kouluyhteisön tiedonvälitystä. Tiedon kulkuun ja salassapitoon liittyviä rajoja on täsmennetty: keskustelu ryhmässä on vapaata, mutta ulospäin kerrotaan vain ne asiat, joilla on merkitystä oppilaan koulutyön järjestämisessä.

Oppilashuoltoryhmän jäsenillä on sovitut tehtävät oppilaiden asioiden hoidossa. Laajennetussa kokoonpanossa toimintaan osallistuu nuorisotoimen tai seurakunnan edustajia, jolloin kokouksen aihe liittyy yhteistyöteemoihin ja muiden organisaatioiden edustajien toimintaan koulussa. Kouluille haetaan nimikkotyöntekijöitä sekä sosiaali- että sivistystoimesta ja koulujen tulee olla tietoisia nuorisotyöntekijöiden mahdollisuuksista ja osaamisesta, jotta heitä osattaisiin käyttää ongelmatilanteissa tai ryhmien ohjaajina. Nuorisotyöntekijöitä on ollut opettajien kokouksissa suunnittelemassa koulujen kerho- ja iltapäivätoimintaa. Kehittämiprojektin tuloksena on laadittu palveluohjeisto ja toimintaohjeet oppilaiden ongelmien tunnistamiseksi ja hoitoon saamiseksi. Valmisteilla on lomakkeisto oppilasta koskevan tiedon siirtämiseksi päivähoidosta kouluun ja 6. luokalta 7. luokalle.

Puolivuotinen varhaisnuorten koulunkäyntiä ja mielenterveystyötä tukeva **TIKAPUU-projekti** oli Rasion aluesairaalan psykiatrian poliklinikan ja Naantalien (mukana Merimaskun

ja Rymättylän nuoret) ja Mynämäen (myös Mietoinen) yläasteiden välinen projekti psyykkisesti oireilevien nuorten auttamiseksi. Yhteistyössä oppilashuoltohenkilöstön ja hoitavan tahon kanssa valittiin kymmenen nuorta perheineen. Muina projektiin osallistuvina tahoina olivat kuntien sosiaalitoimet ja MLL:n kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus.

Projektin lähtökohtana todettiin, että psyykkisesti oireilevat nuoret eivät saa tarvitsemaansa apua riittävästi. Erityisenä vaikeutena koettiin murrosikään kuuluvan käyttäytymisen ja psyykkisten oireiden erottaminen. Koulujen toiveita:

- ”työkalujen” antaminen opettajille sekä käytännön tilanteiden ratkomiseen, että oireilun arvioimiseen ja hoitoon ohjaamiseen
- salassapitovelvollisuuden selkiyttäminen
- yhteistyömallien kehittäminen hoitavien tahojen kesken
- toive vanhempien ryhmästä
- milloin perustasolta tulisi lähettää erityistasolle?
- miten tulee toimia, kun vanhemmat kieltävät hoidon tarpeen?

Oppilashuoltotyöryhmien kautta ohjautuneiden nuorten vaikeudet olivat keskeisesti opinto-suoritusten laskuun tai opintojen loppuunsaattamiseen liittyviä. Vaikeudet ilmenivät haluttomuutena, poissaoloina, rajojen uhmaamisena tai arkuutena. Projektin tavoitteita:

- koulun henkilökunnan osaamista tulee nostaa oireilevien nuorten tunnistamiseksi
- mahdollisimman varhaisen hoitoon ohjaamisen tehostaminen ja nopeuttaminen
- lisäkoulutus nuorten psyykkisestä kehityksestä ja siihen liittyvistä vaikeuksista
- keinoja selviytyä koulun arkipäivästä psyykkisesti oireilevan nuoren kanssa
- koulujen huolen aihe on apua tarvitseva nuori, joka ei ole hoidossa

Verkostotapaamisten tuloksena oli tiedon siirtymisen nopeutuminen ja helpottuminen sekä hoidon kokonaisuuden koordinoituminen auttavien tahojen välillä.

TIKAPUU-projekti toi esille seuraavat kehittämissuhteet:

- perustason työntekijöitä tulee lisätä (erityisopettajia, koulupsykologeja, -kuraattoreita ja -terveydenhoitajia)
- erityistason työntekijöitä tulee lisätä (nuorisopsykiatrinen työryhmä)

- työntekijöiden koulutuksen ja työnohjauksen tulee saattaa vakiintuneeksi käytännöksi
- yhteistyötaitoja yli hallintokunta- ja organisaatorajojen tulee parantaa
- yhteiskunnallista keskustelua ja ratkaisumallien kehittämistä tulee tukea.

3.3. Oppilashuoltotyöryhmien kehittäminen

Kouluttaessaan oppilashuoltotyöryhmiä Suomen Psykologiliiton puheenjohtaja Tuomo Tikkanen asettaa tietoisuuden perustehtävästä kehittämisen lähtökohdaksi:

- tarkoituksenmukaisuus ryhmän toiminnassa
- konsensus- ja konsultointiperiaate; osapuolten ammatillinen itsenäisyys
- työn selväräjaisuus: oppilashuoltoasiat
- luottamuksellinen työntekijäryhmä; ryhmän jäsenyys ja koko
- ryhmän työn jänteisyys ja vetäminen; kokoontumisaika ja –tiheys
- suhteet opettajakuntaan
- erityistyöntekijöiden käyttö; ulkopuolisen konsultaation mahdollisuus
- täydennyskoulutus

Tuomo Tikkanen tuo esiin varteenotettavan näkökannan: ”Vaikka oppilashuoltotyöryhmän toiminta-ajatus viime kädessä ankkuroituu oppilaiden auttamiseen, opettajien tulee tuntea saavansa myös itse apua oppilashuoltotyöryhmältä”. Samoin opettajalla tulee olla oikeus järjestää itselleen ulkopuolista konsultaatiota tai työnohjausta kunnan sisällä (esim. perheneuvola / lastenpsykiatria, sairaalan nuorisopoliklinikka, raittiustoimiston resurssit, kouluviraston ihmiset) tai kokonaan ulkopuoliselta erikseen koulussa tai viraston kanssa sovitun rahan puitteissa.

Oppilashuoltoryhmän velvollisuutena (Tikkanen) on:

- vaalia tietoa ja rationaalisuutta oppilashuollon asioissa
- vaalia suvaitsevuutta ja suhteellisuudentajua koulussa
- vaalia yhteistyötä, luottamusta ja keskinäistä arvostusta koulussa

Oppilashuoltoryhmän oikeutena on

- olla asiantuntija omalla alallaan suvereenisti / ansaitusti
- puuttua sopivalla tavalla asenteisiin koulussa ja toimia niiden kehittämiseksi

- saada yhteistyöstä lisävoimaa ja tukea yksittäisen työntekijän työlle

3.4. Johtopäätöksiä koulun ja sen sidosryhmien yhteistyöstä

Sekä HARAVA-, että TIKAPUU -projektit tuovat esiin verkostoitumisen tarpeen ja sen edut. Erityisasiantuntijoiden käyttö on lisääntynyt ja palveluoppaiden laatiminen kuntatasolla on antanut yhteydenottomallit niin oppilaalle, oppilaan huoltajalle, opettajalle kuin sidosryhmien edustajille.

Havainnot, toiveet ja tulokset kaikissa projekteissa ovat hyvin yhdensuuntaisia. Kertaakaan ei ole tullut vastaan epäilystä oppilashuoltotyöryhmän tarpeellisuudesta tai ehdotusta toisenlaisesta organisoitumisesta. Oppilas, hänen perheensä, koulu, oppilashuoltotyöryhmä ja siitä eteenpäin kaikki sidosryhmät ovat muodostaneet jatkumon, jolla on yhteinen tavoite.

Projektit ovat näyttäneet selvästi verkostoitumisen tarpeen toimintareittien mallintamisessa sekä erityistyöntekijäryhmien yhteistyön tiivistämisessä. Projektien tavoitteista voidaan lukea tarve yhteistyövalmiuksien ja moniammatillisen yhteistyön kehittämiseen.

Oppilashuoltotyöryhmät toimivat ydinryhmänä ja laajenevat tarvittaessa kutsumalla mukaan milloin sosiaalityöntekijän, milloin perhepalveluyksikön työntekijän jne. Tällainen oppilashuoltotyöryhmien toiminta on koettu toimivaksi ja tarkoitustaan vastaavaksi. Ryhmä pystyy tarjoamaan monipuolista konsultaatioapua ja voi suunnitella tukitoimenpiteitä ja sopia jatkosuunnitelmia työskentelylle. Jalkautuva työtapa, eli erityisasiantuntijan käynnit koululla oppilaalle tutussa ympäristössä ovat saaneet kannatusta. Varsinaisesti leimautumisasiaa ei ole tutkimustuloksissa käsitelty. Tietosuoja-lainsäädäntö hallitaan kohtalaisesti. Verkostojen muodostuessa opettajat saavat tietosuoja-asiat kulloiseltakin sidosryhmältä tiedokseen.

4. VANHEMPIEN KÄSITYKSET OPPILASHUOLTOTYÖSTÄ / TAPAUS RAISIO

4.1. Selvityksen tausta, toteutustapa ja käytetyt tilastolliset tunnusluvut

Asiakastyytyväisyystutkimuksella selvitettiin vanhempien tyytyväisyyttä peruskoulussa toimivan oppilashuoltotyöryhmän toimintaan. Tällä hetkellä laki ei velvoita oppilashuoltotyöryhmän perustamiseen peruskoulussa, mutta tuleva lakimuutos edellyttää sen toiminnan kirjaamista opetussuunnitelmaan. Tietävätkö vanhemmat työryhmän olemassaolosta koulussa? Mitä mieltä he ovat sen toiminnasta ja mitä odotuksia heillä on työryhmän suhteen?

utkimustapana käytettiin kyselyä, joka jaettiin jokaisen perusopetuksen oppilaan kotiin Raisiossa. Kysely oli yhtenä osiona Raision kaupungin opetustoimen suorittamaa asiakastyytyväisyyskyselyä keväällä 2003. Kyselyyn toivottiin vanhempien vastaavan yhdessä lapsensa kanssa. Kysymyslomake on liitteenä (Liite 1.). Tutkimus on kvantitatiivinen.

Kysymyslomakkeet jaettiin viikolla 9, helmi-maaliskuun vaihteessa. Lomakkeet palautuivat tutkijalle viikkoon 13 mennessä. Kysymykset oli jaoteltu niin, että kolmeen ensimmäiseen kysymykseen odotettiin kaikkien vastaavan, neljään seuraavaan vastasivat vain ne vanhemmat, jotka tiesivät lapsen asioita käsitellyn oppilashuoltotyöryhmän kokouksissa. Lopuksi tiedusteltiin vanhempien mielipidettä lasta koskevien oppilashuollollisten tietojen siirtämisestä ni-
velkohdissa seuraavaan kouluun. Vastausvaihtoehtoina oli kyllä, ei tai en tiedä. Mielipidekysymyksissä otettiin kantaa asteikolla täysin tai osittain samaa mieltä, en samaa enkä eri mieltä, osittain tai täysin eri mieltä. Kysymyslomakkeen lopussa oli avoin kysymys. Raision kaupungissa on kuusi peruskoulua, joissa ovat luokat 1-6. Kaikki kaupungin peruskoulun ylimmät (7-10) luokat on sijoitettu yhteen kouluun.

Tulosten tulkinnassa on käytetty tilastollisia tunnuslukuja, aritmeettista keskiarvoa (mean), moodia (mode), mediaania (median) ja keskihajontaa (std.deviation). Laskennallinen keskiarvo ei käytännössä kerro vastauksien todellisesta hajonnasta asteikon eri vaihtoehtojen suhteen, vaan tarvitaan muita tilastollisia tunnuslukuja selventämään tulosta. Mediaani ilmoittaa järjestetyn aineiston keskimmäisen arvon ja moodi sen luokan, jossa on eniten vastauksia eli suurimman frekvenssin omaavan luokan. Keskihajonta ilmoittaa vastauksien yhteneväisyyden

tai hajonnan - mitä suurempi (yli yhden) luku on, sitä enemmän vastaukset poikkeavat toisistaan. Alle yhden oleva keskihajonta kertoo vastaajien yksimielisyydestä asian suhteen.

Kysymyslomakkeita lähetettiin yhteensä 2781 oppilaalle. Saatujen vastauksien määrän perusteella vastausprosentiksi muodostui 76,3 % mikä takaa tutkimuksen luotettavuuden ja yleistettävyyden. Lomakkeita jaettiin 1912 kappaletta perusopetuksen 1-6 luokkien oppilaille ja 869 kappaletta luokkien 7-10 oppilaille. Peruskoululaisten kyselylomakkeista 75 % oli täytetty yhdessä vanhempien kanssa. Vastaajista tyttöjä oli 54 % ja poikia vastaavasti 45,7 %. Vaikka vastausprosentti muodostui varsin korkeaksi, vastaajista vain 3,2 %:lla oli kokemuksia oppilashuoltoryhmän toiminnasta. Näin ollen 59 - 68 henkilöä on kirjannut mielipiteensä niihin neljään kysymykseen, jotka mittasivat vanhempien tyytyväisyyttä toimintaa kohtaan. Seuraavan sivun taulukosta ilmenee vastaajien määrät luokka-asteittain.

	lk	tapausten määrä	%-osuus, puuttuvat arvot mukana	%-osuus, puuttuvia havaintoja ei laskettu mukaan
Valid	1	271	12,8	12,8
	2	295	14,0	14,0
	3	278	13,2	13,2
	4	291	13,8	13,8
	5	256	12,1	12,1
	6	253	12,0	12,0
	7	210	9,9	9,9
	8	144	6,8	6,8
	9	107	5,0	5,1
	10	6	0,3	0,3
	Total	2111	99,5	100,0
Puuttuvat	99	2	0,1	
	999	9	0,4	
	Kokonaismäärä	11	0,5	

Taulukko2. Oppilasmäärät luokka-asteittain

4.2. Selvityksen tulokset

Kysymyslomakkeessa selvitettiin vanhemmille, että oppilaan hyvinvointiin liittyvien tukipalveluiden suunnittelua ja niiden toteuttamista koordinoi oppilashuoltotyöryhmä. Samalla selvitettiin myös ketkä pääsääntöisesti kuuluvat tähän ryhmään koulussa. Ensimmäisen kysymyksen avulla selvitettiin vanhempien tietämystä kyseessä olevan ryhmän olemassaolosta. 32,8 prosenttia oli sitä mieltä, että oppilashuoltotyöryhmä toimii heidän lapsensa koulussa. Vastaa- jista 6,7 prosenttia eli 138 vastaajan mielestä koulussa ei tällaista ryhmää ole lainkaan. Peräti 60.5 prosenttia ilmoitti, että ei tiedä asiasta. Kysyttäessä, onko tällaisesta työryhmästä tiedo- tettu koulun tiedotteissa, ilmoitti 30,7 %, että asiasta ei ole tiedotettu. Noin 25 %:n mukaan oppilashuoltotyöryhmästä on tiedotettu ja melkein 44 % ei tiennyt onko tiedotettu vai ei. To- dellisuudessa jokaisessa raisiolaisessa koulussa toimii oppilashuoltotyöryhmä, josta myös koulujen tiedotteissa ilmoitetaan.

Kolmannessa kysymyksessä selvitettiin onko kotiin otettu yhteyttä, kun lapsella on ollut vai- keuksia. ja kuka on ottanut yhteyttä. Vastaaajista 341 henkilön mielestä yhteyttä oli otettu vanhempiin. Niitä, joiden mielestä vaikeuksista ei oltu kerrottu kotiin, oli 918 vastaajaa. Ky- symys ei antanut oikeaa kuvaa siitä, että onko koulusta otettu yhteyttä vai ei, koska myös ne vanhemmat, joiden lapsilla ei ollut vaikeuksia, vastasivat tähän kysymykseen. Pääsääntöisesti yhteydenottaja oli ollut opettaja. Vastaaajista noin 89 % oli tätä mieltä. Noin 4 % kertoi rehto- rin ottaneen yhteyttä kotiin ja vähän yli prosentti ilmoitti yhteydenottajaksi koulukuraattorin. Herää kysymys, olivatko yhteydenotot tapahtuneet oppilashuoltotyöryhmän vai yksittäisen opettajan nimissä?

Noin puolet vanhemmista oli sitä mieltä, että omaa lasta koskevat oppilashuollolliset tiedot saa siirtää nivelkohdissa seuraavaan kouluun. Tarkemmat tiedot vastauksien frekvensseistä ilmenevät seuraavasta taulukosta.

Oppilashuollolliset tiedot saa siirtää nivelkohdissa seuraavaan kouluun.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	täysin eri mieltä	105	4,9	6,2	6,2
	osittain eri mieltä	95	4,5	5,6	11,7
	en samaa enkä eri mieltä	253	11,9	14,8	26,6
	osittain samaa mieltä	355	16,7	20,8	47,4
	täysin samaa mieltä	895	42,2	52,5	99,9
	8,00	1	,0	,1	99,9
	95,00	1	,0	,1	100,0
	Total	1705	80,3	100,0	
Missing	99,00	416	19,6		
	999,00	1	,0		
	Total	417	19,7		
Total		2122	100,0		

Taulukko 3. Vastauksien vaihtelut oppilaiden tietojen siirtoa koskevassa kysymyksessä

Niiltä vanhemmilta, joiden lasten asioita oli käsitelty oppilashuoltotyöryhmässä, tiedusteltiin mielipiteitä ryhmän toiminnasta. Vastauksien määrä näihin kysymyksiin vaihteli 59 - 68 vastaajan välillä. Taulukosta 2 ilmenevät vastauksista lasketut tarkat tunnusluvut. Keskiarvon (mean) kohdalla asteikko on yhdestä viiteen. Kun keskiarvo on yli kolmen, tulos on keskitasoa parempaa. Jos keskiarvo jää kolmen alapuolelle, siihen ei voida olla tyytyväisiä. Keskihaajontaluku on reippaasti yli yhden, joten vastaukset vaihtelevat annetulla välillä aika tavalla toisistaan. Vastauksista löytyy saman kysymyksen kohdalta sekä samaa mieltä että eri mieltä asiasta olevia.

Saadun tuloksen perusteella vanhempien kokemukset oppilashuoltotyöryhmän toiminnasta ovat varsin hyvät. Oppilasta koskevista toimenpiteistä on tiedotettu vanhempia tyydyttävällä tavalla. Samaten he ovat tyytyväisiä siihen, että ovat saaneet olla mukana toimenpiteistä päätettäessä. Mielipiteeseen "Lastani on kuultu ryhmässä ennen toimenpiteiden määräämistä" otettiin kantaa siten, että keskiarvo jäi alle kolmen. Vanhemmat toivoivat, että lapsi saisi useammin esittää häntä koskevasta asiasta mielipiteensä ennen kuin asia tai ongelma ratkaistaan.

		tieto lasta koskevista ophr:n toimenp. riittävää	lasta on kuultu ryhmässä ennen toimenp.	mukanaolo toimenpiteistä päätettäessä	kokemukset ophr:n toiminnasta hyviä
N	Valid	67	59	61	68
	Missing	2055	2063	2061	2054
Mean		3,3731	2,8983	3,3934	3,8382
Median		4,0000	3,0000	4,0000	4,0000
Mode		4,00	3,00	4,00	4,00
Std. Deviation		1,4958	1,4227	1,2946	1,9971

Taulukko 4. Mielipidekysymysten vastausten tunnusluvut

Tieto lasta koskevista ophr:n toimenpiteistä on riittävää

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	täysin eri mieltä	11	,5	16,4	16,4
	osittain eri mieltä	7	,3	10,4	26,9
	en samaa enkä eri mieltä	11	,5	16,4	43,3
	osittain samaa mieltä	26	1,2	38,8	82,1
	täysin samaa mieltä	11	,5	16,4	98,5
	9,00	1	,0	1,5	100,0
	Total	67	3,2	100,0	
Missing	99,00	2054	96,8		
	999,00	1	,0		
	Total	2055	96,8		
Total		2122	100,0		

Taulukko 5. Selvitys vastauksien frekvensseistä eri vaihtoehtojen välillä

Edellisestä taulukosta ilmenee, että yli puolet vastaajista hyväksyy väitteen, mutta 26,8 % vastaajista on enemmän tai vähemmän eri mieltä asiasta. Samanlainen jakauma muodostui vastauksista myös väittämän "olen saanut olla mukana näistä toimenpiteistä päätettäessä" kohdalla. "Lastani on kuultu ryhmässä ennen toimenpiteiden määräämistä" -väitteen kohdalla vastaajista 40,7 % ei osannut muodostaa mielipidettä asiasta, hieman alle 40 % oli eri mieltä asiasta ja

vain 20,4 % hyväksyi väitteen. Lähes puolella vastaajista oli hyviä kokemuksia työryhmän toiminnasta, 20 % esitti eriävän mielipiteensä ja 25 % ei ollut lainkaan kantaa asiaan.

Viimeinen kysymys oli avoin: " Mitä odotuksia teillä on oppilashuoltotyöryhmän toiminnasta?" Vastaajista 349 henkilöä kirjasi tähän kohtaan toiveitaan. Näistä 100 vastauksesta otettiin otos. Luokitelluista vastauksista nousi selkeästi esille se, että vanhemmat haluaisivat enemmän tietoa oppilashuoltotyöryhmästä. Tärkeää oli myös se, että ongelmatilanteissa kotiin otettaisiin yhteyttä sekä puututtaisiin asioihin nopeasti, jämäkästi ja ajoissa.

Seuraavassa luettelo muutamasta kommentista:

- toiminnassa positiivinen henki
- opettajien tietoisuutta ja ammattitaitoa kyseessä olevien asioiden suhteen tulee kehittää jatkuvasti
- ryhmän toiminta aktiivisempaa, säännöllistä
- asiantuntijoiden käyttö
- asiallisuus.

Osa kommentista oli toiveita suoraan koulun toiminnasta, esimerkiksi

- välituntivalvontaa tulee tehostaa
- enemmän tukiopetusta
- erityisopettajia lisää
- terveystarkastuksen tiedot kotiin
- ryhmäkoot pienemmiksi ja niin edelleen.

Niiden 60 vastaajan joukosta, jotka olivat vastanneet edellä mainittuihin neljään mielipideväittämään, poimittiin ne muutamit avoimeen kysymykseen tulleet vastaukset, joissa vanhemmilla oli omakohtaisia kokemuksia oppilashuoltotyöryhmän toiminnasta. Seuraavanlaisia toiveita, odotuksia oli kirjattu lomakkeisiin:

- asioiden mittasuhteiden ja objektiivisen otteen säilyttäminen niin, ettei suhde oppilaan, opettajan ja kodin välillä tulehdu
- vanhempien mielipidettä tulee arvostaa
- asioiden hoitamista ei saisi jättää kesken

- kun huoltajaa pyydetään keskustelemaan oppilashuoltotyöryhmän kanssa, olisi hyvä etukäteen kertoa kuka jäsenistä on paikalla
- tehokkaampaa puuttumista kiusaamiseen
- mikäli asiat ovat vaikeita, niin niistä mielellään vaietaan ja niitä siirretään eli juuri niin kuin ei pitäisi toimia
- mielestäni opettaja on vasta silloin "pätevä", kun hän hallitsee erilaisen oppijan opetuksen
- riittävätkö OPHR:n resurssit käsittelemään erilaisia asioita ja puuttumaan ongelmiin, koska käytöshäiriöt ja mielenterveysongelmat lisääntyvät koko ajan?

4.3. Tulkinat

Päällimmäiseksi tutkimuksen perusteella nousi tieto siitä, miten vähän vanhemmat tietävät oppilashuoltotyöryhmän toiminnasta. Jokaisessa raisiolaisessa koulussa toimii oppilashuoltotyöryhmä; kuitenkin noin 70 % vastaajista ei tiennyt ryhmien olemassaolosta. Samansuuruisen määrä ilmoitti, että koulun tiedotteissa asiasta ei ole ollut mainintaa. Todellisuudessa tämäkään ei pidä paikkaansa. Onko niin, että jos lapsella ei ole ongelmia koulun suhteen, eivät vanhemmat kiinnitä huomiota tästä asiasta kertoviin tiedotteisiinkaan?

Koulun tulisi hyväksyä, että moni huoltaja haluaa olla aktiivinen osallistuja, kun lapsella on ongelmia. Koulun tulisi toimia avoimesti, vaikkakin oppilashuollolliset asiat ovat arkoja ja salassa pidettäviä asioita. Ongelmia ei tule vähätellä eikä lakaista maton alle, vaan niistä tulee asiallisesti ja tarvittaessa hienovaraisesti keskustella kaikkien asianosaisten kanssa ja miettiä sitten paras mahdollinen ratkaisu kuhunkin ongelmaan. Jämäkkyys, johdonmukaisuus ja lain sallima avoimuus – ovat keskeiset ohjenuorat oppilashuoltotyöryhmän toiminnalle.

Oppilashuollossa on muistettava, että toiminta on aina riippuvaista vallitsevasta kontekstista. Jokaisen vaikeuksissa olevan oppilaan asiat käsitellään omana tapauksenaan. Ei ole olemassa ennalta määrättyä, säännönmukaista tapaa toimia ratkottaessa ongelmia, joiden syy-seuraussuhteet ovat moninaisia. Vaikuttavien toimenpiteiden löytäminen on moniammatillisen asiantuntijayhteistyön keskeisin haaste.

5. TUTKIMUKSET IDEAALISEN TOIMINTAMALLIN LÖYTÄMISEKSI

5.1. Toteutustapa

Kouluyhteisön arvioimiseksi kerätty tieto on yleensä kyselyiden, oppimistulosten arvioinnin ja erityyppisten kirjallisten lähteiden tuottamaa määrällistä tietoa. Tämän tyyppiset tutkimukset sisältävät harvoin laadullista aineistoa, joka perustuu haastatteluihin, koulunkäynteihin tai muuhun laadullista sisältöä tai merkitystä korostaviin menetelmiin. Tällöin on vaarana, että paikallisen tason tuottama kuva on yksipuolinen, jopa harhaanjohtava. Seuraavilla selvityksillä pyrittiin löytämään ideaaleja toimintatapoja ja

-malleja. Ensimmäisellä kyselyllä kartoitettiin ehkäisevän oppilashuoltotyön osaamistarpeet ja se tehtiin internet- kyselynä. Jälkimmäisellä tapausanalyysillä pyrittiin selvittämään ehkäisevän oppilashuoltotyön ideaalimallin osatekijöitä ja se toteutettiin haastatteluna.

Ehkäisevän oppilashuoltotyön osaamistarpeet ja toimintatavat -kysely toteutettiin siis kaksivaiheisena internet-kyselynä. Jälkimmäisellä kyselykierroksella pyrittiin tarkentamaan ensimmäisellä kierroksella esiin nousseita aiheita. Kysely lähetettiin Turun seudun vuosiluokkien 7-9 koulujen rehtoreille ja heidän toivottiin välittävän kutsun internet-kyselyyn eteenpäin oppilashuoltoryhmän asiantuntijajäsenille. Kyselyyn vastasi 14 henkeä. Kysely toteutettiin nimettöminä. Eri asiantuntijaryhmät vastasivat kyselyyn oheisen taulukon mukaisesti.

	%
Rehtori	29 %
Apulaisrehtori	7 %
Opinto-ohjaaja	14 %
Erytisopettaja	21 %
Kuraattori	14 %
Terveystenhoitaja	7 %
Koulupsykologi	7 %
Yhteensä	100 %

Taulukko 7. Internet-kyselyyn vastanneet ammattiryhmittäin

Ideaalimallin osatekijät -tapausanalyysiin valittiin kolme Turun seudulla sijaitsevaa koulua, joista yksi oli 1-6 luokkien koulu, yksi 7-9 luokkien koulu ja yksi erityiskoulu (vuosiluokat 1-9). Kaikkien koulujen rehtorit olivat yhteistyöhaluisia, ja heitä haastateltiin heidän omilla kouluillaan toukokuussa 2003. Kukin haastattelu kesti puolitoista tuntia ja haastattelut taltioitiin nauhalle. Arvioinnin tavoitteena oli löytää hyviä käytänteitä preventiivisen toimintakulttuurin edistämiseksi oppilashuollossa. Tässä analyysissä keskityttiin lähinnä oppilashuoltotyöryhmän rooliin ja mahdollisuuksiin ehkäisevän toiminnan koordinoijana.

5.2. Ehkäisevän oppilashuoltotyön osaamistarpeet ja toimintatavat

Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa jo olemassa olevia hyviä käytänteitä ehkäisevässä oppilashuoltotyössä. Ensimmäisen kierroksen vastauksia yhdistämällä muotoutuivat toisen kierroksen tarkentavat kysymykset. Vastauksia yhdistämällä rakentui kuvaus hyväksi koetuista ehkäisevän oppilashuoltotyön toimintatavoista.

Ensimmäisen kierroksen kyselyn kysymykset:

- Miten tai mikä koulun toiminta voi ennaltaehkäistä ongelmia? Kysymys on tarkoituksella avoin ja kohde määrittelemätön.
- Miten koulu voi edistää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta?
- Miten koulu voi edistää terveen itsetunnon kehittymistä?
- Miten koulu voi lisätä myönteistä vuorovaikutusta eri osapuolten välillä?

Toisen kierroksen kysymykset:

- Minkä yhteisöllisyyttä korostavan toiminnan olet havainnut hyväksi. Kuvaa mahdollisimman tarkoin.
- Miten teidän koulussa luodaan hyvää henkeä?
- Mitä koulussa esiintyvistä ongelmista käytätte perusopetuksen tehtävän toteuttamiseen ja miten?

Koulukohtaiset erot ovat suuret ehkäisevässä oppilashuollossa. Joissakin kouluissa on selkeästi eriteltyä toimintaa, joissakin hyviä pyrkimyksiä ja periaatteita muttei järjestäytynyttä toimintaa. Vähemmistönä ovat koulut, joissa katsotaan, ettei koulun perustehtävään kuulu työilmapiirin ra-

kentaminen. Vastaukset, joissa ei kuvattu konkreettisia toimia tai asenteita ja periaatteita tulkittiin viimeisenä mainituksi.

Kyselyn yhteenvedolla pyritään tukemaan oppilashuoltoryhmän ja koulun oppilashuoltotyön painopisteen siirtämistä ehkäisevään työhön. Ehkäisevällä oppilashuollolla pyritään kehittämään koulun ilmapiiriä ja vaikuttamaan opettajien ja oppilaiden asenteisiin. Näin oletetaan vähennettävän ongelmatapausten määrää. Perinteisesti oppilashuollon työtapana on palokunta- maista, jo ilmenneisiin ongelmiin ja oireisiin puuttumista. Kyselyllä halutaan korostaa oppilashuoltotyöhön osallistuvien rakentajan roolia.

Kyselyllä kartoitetaan jo olemassa olevia hyviä käytäntöjä Turun ja Turun ympäristökuntien kouluissa (vuosiluokat 7-9). Yhteenvedossa pyritään kuvaamaan millaisia valmiuksia tai toimintoja kouluilla voisi olla ehkäisevän oppilashuoltotyön tuottamiseksi. Yhteenvedossa tarkastellaan osa-alueita ehkäisevää oppilashuoltotyötä luonnehtivana piirteenä. Toisaalta toimintatapa tai -alue kuvauksella halutaan asettaa tavoitteita oppilashuoltotyöryhmän jäsenten toiminnan kehittämiseen.. Vastaukset lyhenneltynä löytyvät liitteestä 3 .

Toiminnallisia työmenetelmiä ovat mm. leikit, draama ja ryhmäyttävät harjoitteet. Ainakin Mannerheimin Lastensuojelu Liitolla (tukioppilastoiminta), seurakunnilla ja nuorisotoimella on valmiuksia ohjata toiminnallisilla työmenetelmin. Toiminnallisilla työmenetelmillä pyritään samanaikaisesti korostamaan yhteisöllisyyttä ja kehittämään oppilaan itsetuntoa ja minäkäsitystä. Itsetunto ja minäkäsitys ovat selittäviä tekijöitä mm. selonteoissa kiusaamisesta, päihdekäyttäytymisestä, työllistymisestä. Myönteinen minäkuva ja hyvä itsetunto ovat edellytyksiä sille, että ihminen haluaa oppia, uskaltaa yrittää ja epäonnistua sekä suvaitsee ja kunnioittaa muita. Nämä taidot ovat osana persoonallisten valmiuksien kokonaisuutta jota kutsutaan elämänhallinnaksi. Toiminnallisilla menetelmillä pyritään:

- kehittämään oppilaan itsetuntoa
- kehittämään vuorovaikutustaitoja
- konkretisoimaan ilmiöitä
- rakentamaan yhteenkuuluvuutta
- kehittämään empatiaa kykyä
- luomaan kokemuksellisuutta
- luomaan yhteistoimintaa

- kehittämään vuorovaikutustaitoja
- kehittämään ongelmaratkaisutaitoja
- kehittävät oppilaan itsearviointitaitoja

Yhteisöllisyyden kehittämistä ja osallistamista kuvattiin monissa vastauksissa. Niissä korostettiin yhdessä tekemisen merkitystä ja sen positiivisia vaikutuksia. Koulun tapa ottaa vastaan uudet oppilaat ja kasvattaa heistä "meidän koulun" oppilaita, yhteiset juhlat, oppilaiden ja huoltajien yhteiset tapahtumat mainittiin tehokkaiksi tavoiksi korostaa yhteistä vastuuta kouluilmapiirin kehittämisessä. Toiminnan ja tapahtumien järjestämisessä osallistetaan oppilaat. Osallistamisella tarkoitetaan sitä, että oppilaat toimivat ja kantavat vastuuta järjestelyistä opettajan ohjauksessa. Osallistaminen edellyttää oppilaiden itsearviointitaitojen kehittämistä. Tavoitteen tulisi näkyä kaikessa koulun toiminnassa. Itsearviointitaitojen kehittäminen huomioi kasvamisen prosessiluonteen. Maslowin tarvehierarkian mukaan ihminen kykenee huomioimaan muita, kun turvallisuuden, yhteenkuuluvuuden ja arvostuksen tarpeet ovat tyydyttyneet riittävästi..

Verkostoituminen koulussa ja koulun ulkopuolisten yhteistyökumppanien kanssa oli yhteistä kaikille jäsenyneitä toimintatapoja kuvaaville vastauksille. Koulun ulkopuoliset yhteistyökumppanit mainittiin tärkeiksi ehkäisevän oppilashuoltotyötä palvelevien tapahtumien sekä opettajien ja oppilaiden asenteita ja toimintatapoja kehittävän koulutuksen tuottamisessa.

Vuorovaikutus- ja ongelmien käsittelytaidot mainittiin useassa vastauksessa keskeiseksi ehkäisevän oppilashuoltotyön elementiksi. Rakentavaa ja kunnioittavaa vuoropuhelua eri osapuolten välillä korostettiin hyvän oppilashuoltotyön keskeisimpänä piirteenä. Perinteisten toimintatapojen tilalle ongelmien käsittelyssä ehdotettiin systemiteoreettisella lähestymistavalla ja ratkaisukeskeisillä työmenetelmillä luonnehdittavia käytäntöjä. Systemiteoreettinen lähestymistapa kiinnitetään huomiota vuorovaikutussuhteisiin. Ratkaisukeskeisyydessä pyritään tarkastelemaan ongelmia myönteisessä valossa ja mahdollisuutena.

Työn organisoiminen ja tiedottamisen merkitystä kuvattiin useassa vastauksessa. Oppilashuoltotyön suunnitelmallisuutta ja työnjakoa korostettiin. Oppilashuoltopalveluista, oppilashuollon työnjaosta ja työn kuvauksista koettiin olevan toimivuuden paranemisen, palvelujen saatavuuden ja yhteisen toimintatapojen tiedostamisen kautta merkitystä myös ehkäisevässä oppilashuoltotyössä. Oppilashuoltotyöryhmän toivottiin koordinoivan myös

vässä oppilashuoltotyössä. Oppilashuoltotyöryhmän toivottiin koordinoivan myös ehkäisevää oppilashuoltotyötä.

Koululla pitäisi siis olla

- Kuvaus oppilashuollon palveluista
- Kuvaus oppilashuoltotyöryhmän jäsenten toimenkuvista
- Kuvaus oppilashuollollisten ohjaustehtävien jakaantumisesta koulussa
- Kuvaus ehkäisevän oppilashuoltotyön toimintaperiaatteista
- Toimintasuunnitelma ehkäisevästä oppilashuoltotyöstä

Ehkäisevän oppilashuoltotyön tulisi koostua tunnistettavista ja siten arvioitavista toimenpiteistä ja toiminnasta. Periaatteiden sijaan korostettiin lukuvuoden aikana toteutettavaa toimintaa. Vastauksissa korostettiin myös jatkuvan seurannan merkitystä: poissaolojen määrä korreloituu muihin ongelmiin. Toimiva poissaolojen seurantajärjestelmä ja järjestelmän toimivuuden seuranta mainittiin merkittäväksi ehkäisevän oppilashuollon työvälineeksi. Samoin luokkien ilmapiirin seuranta, arviointi ja toimintasuunnitelma mahdollisten ongelmatilanteiden purkamiseksi koettiin merkittäväksi.

Eri osapuolten asenteet vaikuttavat yhteistyössä ilmenevien ongelmien syntyyn. Asenteisiin vaikuttaminen, vaihtoehtoisten työtapojen etsiminen, erilaisten ihmisten kohtaaminen ja vuorovaikutustilanteiden synnyttäminen mainittiin keskeisinä osa-alueina ennalta ehkäisevän oppilashuoltotyön toimintakulttuurin rakentamisessa. Vaihtelevat työtavat, sukupuolten erilaisuudet huomioiva toimintapa, erilaiset oppilaat huomioiva työskentely, vuoropuheluun ja itseilmaisuun rohkaiseva työskentely mainittiin myös ehkäisevän oppilashuollon menetelmiksi. Opetusta pitäisi pyrkiä toteuttamaan erilaisissa ryhmissä. Luokkahengen ja koulun hengen rakentamisen rinnalla tulisi luoda tilanteita, jossa saisi tehdä erilaisten ihmisten kanssa yhteistyötä.

5.3. Ideaalimallin osatekijät

Hyville käytänteille on tunnusomaista, että niitä arvioidaan ja mitataan eri näkökulmista. Tämä selvitys pohjautuu Euroopan laatupalkintomalliin (EFQM), josta tarkastelukohteiksi on valittu johtajuus, toimintaperiaatteet ja strategia, henkilöstö sekä resurssit. Euroopan laatupal-

kintomalli on vain yksi työväline muiden joukossa. Se auttaa kysymään oikeat kysymykset sekä tunnistamaan systemaattisella ja vertailun mahdollistavalla tavalla keskeisiä kehittämistarpeita. Pelkkä arviointi ei vielä paranna toimintaa. Arvioinnin seurauksena on synnyttävä käytännön kehittämistoimia. (Euroopan laatupalkintomalli julkisella sektorilla, 2002.)

Johtajuus

Päävastuu oppilashuoltotyön johtamisesta ja kehittämisestä oli haastatelluilla rehtoreilla. Samoin oppilashuoltotyöryhmän koulutustarpeen päävastuu lankeaa rehtorille. He kokivat oppilashuoltotyöryhmätyöskentelyn ensiarvoisen tärkeäksi. Rehtoreiden mukaan oppilashuoltotyöryhmien jäsenten osallistuminen vaihteli käsiteltävän asian mukaan. Tutkituissa kouluissa ydinryhmä kokoontui lähes viikoittain. Johtamisessa korostettiin tietoista kehittämistä. Eräs rehtoreista oli havainnut oppilashuoltotyöryhmän toiminnan kehittyneen systemaattisen palautteenannon myötä. Rehtorien mukaan työryhmien välistä tieto-aidon vaihtamista eri koulujen kesken oli ollut. Myös yhteisiä koulutuspäiviä oli järjestetty. Eräässä koulussa yhteistyötä tehtiin myös muiden kaupunkien kanssa. Lisäksi rehtoreilla oli ollut yhteistyötä muiden lähialueen rehtoreiden kanssa. Rehtoreiden mukaan oppilaitoksessa tulisi tehdä säännöllisesti tilannearvioita ja suunnata niiden mukaan toimintaa tarkoituksenmukaisesti. Kuitenkin alati kasvava työmäärä heikentää heidän mahdollisuuksiaan panostaa oppilashuoltotyöryhmän seuraamiseen, arviointiin ja kehittämiseen.

Toimintaperiaatteet ja strategia

Eräässä koulussa oppilashuoltotyöryhmän tavoitteet löytyivät koulun opetussuunnitelmasta. Muiden koulujen opetussuunnitelmista löytyi opettajakunnan laatima suppea kuvaus oppilashuoltoon liittyvistä toimista. Varsinaisia lähi- tai kolmivuotiskausitavoitteita ei löytynyt.

Oppilashuoltotyöryhmien toiminta koettiin pääsääntöisesti ”tulipalojen sammuttamiseksi ” eikä erilaisten ennaltaehkäisevien projektien koordinoijaksi. Tästä johtuen eräässä koulussa todettiin pitkän aikavälin tavoitteiden asettaminen jopa turhaksi. Kouluissa oli kuitenkin järjestetty useita erilaisia oppimisen ja kasvamisen huoltamiseen liittyviä teemajaksoja ja projekteja sidosryhmien kanssa, kuten esimerkiksi ”Vastuuntuntoinen kouluyhteisö”, ”Tenavien turvataito” ja ”Ykä”-projekti (yhdessä kaverin kanssa käsikkäin).

Selvityksen pohjalta voidaan todeta, että oppilashuoltotyöryhmät käsittelevät lähes yksinomaan yksittäisten oppilaitten ongelmia. Esimerkiksi eräässä koulussa työryhmän päätavoitteena oli, että syrjäytymisvaarassa olevat oppilaat ja/tai muuten heikosti menestyvät kävisivät säännöllisesti koulua ja saisivat päästötodistuksen. Tämän lisäksi akuutit, apua tarvitsevat oppilaat veivät oman aikansa. Aikaa erilaisten ennaltaehkäisevien projektien suunnittelemiseen, toteuttamiseen ja arviointiin ei ollut riittävästi. Lisäksi tiedottaminen oppilashuoltotyöryhmän toiminnasta henkilökunnalle ja huoltajille jäi pääsääntöisesti opetussuunnitelman tai jonkin muun kirjallisen tiedotteen varaan.

Henkilöstö

Oppilashuoltoryhmän kokoonpano noudatti kaikissa haastatelluissa kouluissa linjaa rehtori, terveydenhoitaja, erityisluokanopettaja, ja koulun resurssien mukaan myös mahdollisesti koulukuraattori, koulunkäyntiavustaja, erityisnuorisotyöntekijä, koululääkäri ja koulupsykologi.

Opettajien mukanaolo vaihteli koulun käytänteiden mukaisesti. Eräässä koulussa tänä lukuvuonna oli toimintamalli, jossa jokainen luokka käsiteltiin kerran lukuvuodessa oppilashuoltoryhmässä ja näin jokainen opettaja oli ainakin kerran vuodessa mukana oppilashuoltoryhmässä. Yleensä opettaja oli yksittäisen oppilaan asioita käsiteltäessä esityksen tekijänä asiassa ja siksi hyvinkin motivoitunut olemaan mukana kokouksessa. Melko harvoin olleet oppilashuoltoryhmän kokoukset aiheuttivat opettajissa toisinaan turhautuneisuutta, koska keskustelu-aika kului asian esittelyyn koulun ulkopuoliselle henkilöstölle eikä varsinaiseen asian käsittelyyn jäänyt riittävästi aikaa.

Oppilashuoltotyöryhmän ilmapiiri koettiin kouluissa myönteiseksi. Kaikissa kouluissa ilmapiiri oli viime vuosina rehtoreiden mukaan kehittynyt myönteisempään suuntaan. Ilmapiirin myönteisyyteen oli vaikuttanut ryhmän koon pieneneminen, vastuiden jakaminen ryhmässä ja annettu palaute. Johtajien mielestä työryhmän työskentely koettiin tehokkaaksi. Todellisia vaikutuksia tai opettajien mielipiteitä ei oltu kuitenkaan tutkittu.

Henkilöstön yhteistyö oli rehtoreiden mielestä ollut kaikissa kouluissa resursseihin (eli tässä tapauksessa käytettävään aikaan) nähden riittävää. Yleisopetuksen kouluissa sen todettiin olleen osittain jopa erinomaista. Eroja tosin yhteistyökumppaneiden välillä oli ollut. Vastuiden

määrittämien oli parantanut yhteistyötä. Parhaimmillaan kukin tunsi olleensa osa yhteisöä ja vastuullinen omien resurssiensa käytöstä.

Käsiteltäessä yksittäisen oppilaan asioita, pohdittiin kouluissa yleensä yhdessä, keiden tulisi olla läsnä oppilashuoltoryhmän kokouksessa. Vanhempiin oli ollut yhteydessä erityisopettaja, opettaja tai kuraattori, ja näin oli kuultu vanhempien toiveet kokoukseen osallistujista.

Kaikissa kouluissa kaivattiin lisää aikaa oppilashuoltotyöryhmän kokoontumisille. Mahdollisimman pienet ja toisensa hyvin tuntevat ryhmät koettiin kouluissa parhaiksi.

Preventiivisen toimintakulttuurin “kymmenen suurta estettä” (Robert W. Reasoner, Building a schoolwide prevention program, 2000), joiden voidaan katsoa koskevan henkilöstöä eli

- vanhempien osallistumisen puute
- opettajien eristyneisyys
- yhteisöllisyyden tunteen vähäisyys
- tehokkuuden tunteiden puuttuminen

eivät olleet havaittavissa haastatelluissa kouluissa. Kouluissa koettiin vanhempien osallistuvan oppilashuoltotyöryhmän kokouksiin riittävästi, samoin kuin opettajienkin. Ilmapiiri koettiin työryhmässä hyväksi ja työskentely tehokkaaksi.

Resurssit

Oppilashuoltotyöryhmän kokoontumistiheys vaihteli kerran viikossa järjestetystä tunnin kokouksesta neljä kertaa lukukaudessa oleviin kokouksiin. Kaikissa kouluissa todettiin olleen tarvetta useampiin kokouksiin, mutta ajan ja henkilöstöresurssien puutteessa tähän ei ole ollut mahdollisuutta. Kokoontuminen tapahtui rehtoreiden mielestä tilaisuuksiin hyvin soveltuvissa tiloissa koulussa.

Hallintokuntia, joiden kanssa kaikki koulut tekivät opetushuollollista yhteistyötä, olivat terveydenhuolto, sosiaalitoimi ja poliisi. Koulujen omaleimaisuus tuli hyvin esiin myös yhteistyötahojen kuvauksissa: eräässä koulussa yhteistyötahona oli paikallinen kiinteistöyhtiö, kun taas erityiskoululla yhteistyökumppanit löytyivät suurelta osin terveydenhuollon ja sen erityispiirien eri ammattilaisista. Kaikki rehtorit ilmoittivat voineensa vaikuttaa yhteistyökump-

paneiden valintaan. Yhteistyötä ei oltu missään koulussa toistaiseksi kehitetty systemaattisesti yhdessä kumppaneiden kanssa.

Missään koulussa ei oppilashuoltotyöryhmälle oltu osoitettu taloudellisia resursseja, eikä niitä oltu varsinaisesti osattu kaivatakaan. Lisää henkilöstöresursseja ja mahdollisuuksia useampiin tapaamisiin kaivattiin kaikissa kouluissa.

Tietotekniikkaa eivät koulujen oppilashuoltotyöryhmät hyödyntäneet kovinkaan paljon - käyttö oli lähinnä satunnaista sähköpostin käyttöä.

Kouluissa todettiin oppilashuoltoryhmien harvoin joutuneen käsittelemään sellaisia kurinpidollisia asioita, joissa olisi edes mahdollista eri hallintokuntien edustajien olla eri mieltä.

Kaikki rehtorit näkivät työn erittäin tärkeänä ja kokivat opettajien ja muun henkilöstön voimavaroja hyödynnettävän.

5.4. Johtopäätökset ja suositukset

Ehkäisevän oppilashuoltotyön osaamistarpeet ja toimintatavat -kyselyn yhteenveto on jaettava neljään pääluokkaan. Koululla tulisi olla osaamista, voimavaroja ja toimintaa seuraavilla alueilla:

- a) Toiminnalliset ja yhteistoiminnalliset työmenetelmät
- b) Vuorovaikutteiset ja ratkaisukeskeiset ongelmaratkaisutaidot
- c) Organisoituja ja johdettua ehkäisevän oppilashuollon käytäntöjä
- d) Opettajien ja oppilaiden asenteisiin vaikuttavaa toimintaa

Ideaalimallin osatekijät analyysistä johdetut suositukset pohjautuvat Euroopan laatupalkinto-malliin. Niiden tarkoituksena on auttaa oppilashuoltotyöryhmiä ja kouluja luomaan omat toimivat käytänteet. Toisaalta ne antavat suuntaa em. toiminnan itsearviointiin.

Johtajuus

- a) Oppilashuoltoryhmän johtajuus on selkeästi määritelty.
- b) Johtamisesta vastaavat huolehtivat oppilashuoltoryhmän toiminnan tavoitteiden asettamisesta, työn tietoisesta kehittämisestä, toiminnan systemaattisesta arvioinnista ja palautteen annosta.
- c) Johtamisesta vastaavat huolehtivat oppilashuoltoryhmän laajasta verkostoitumisesta.
- d) Johtamisesta vastaavat huolehtivat, että yhteydet asiakkaisiin, yhteistyökumppaneihin ja muihin sidosryhmiin toimivat.
- e) Johtamisesta vastaavat etsivät uusia virikkeitä ja kehittämisaloitteita sekä luovat kehittämisideoille myönteisen ilmapiirin.

Toimintaperiaatteet ja strategia

- a) Oppilashuoltoryhmän tulee asettaa sekä lyhyen että pitkän aikavälin (3 v) tavoitteet.
- b) Tavoitteet tulee selkeästi määritellä ja kirjata.
- c) Tavoitteista ja toimintaperiaatteista tulee tiedottaa tehokkaasti.
- d) Oppilashuoltoryhmän tulee ongelmakohtien käsittelyn lisäksi kehittää koulun kokonaisvaltaista ehkäisevää toimintaa.
- e) Toimintasuunnitelmien ja käytännön tulee kulkea käsi kädessä.

Henkilöstö

- a) Koko oppilashuoltoryhmä pyrkii tyydyttämään asiakkaittensa tarpeita ja on lisäksi tietoinen koulun tarpeista ja tavoitteista.
- b) Henkilöstön tulee saada tarpeelliset tiedot ja taidot itsenäisten päätösten tekemiseksi sekä heihin tulee luottaa
- c) Oppilashuoltoryhmässä toimitaan ennakkoluulottomasti uusia toiminnan vaihtoehtoja etsien
- d) Oppilashuoltoryhmän kokoonpanoa vaihdellaan joustavasti tarpeen mukaan
- e) Jokainen oppilashuoltoryhmän jäsen on aidosti sitoutunut ryhmän työskentelyyn, vastaa omasta kehittämisestään ja arvioi omaa toimintaansa

Resurssit

- a) Oppilashuoltotyöryhmän ydinjoukon tulee voida kokoontua viikoittain; laajemman oppilashuoltoryhmän kokoontumistiheys vaihtelee tavoitteiden ja tarpeen mukaan.
- b) Koulukuraattori- ja koulupsykologipalveluita tulee huomattavasti lisätä.
- c) Ulkopuolisten sidosryhmien tukea tulee käyttää aktiivisesti.
- d) Tietotekniikkaa tulee voida käyttää hyväksi rakennettaessa tietopankkeja ja kommunikaatiojärjestelmiä, jotka helpottavat vuorovaikutusta ja auttavat päätöksenteossa.
- e) Kunnan tulee varata riittävät voimavarat oppilashuoltotyöryhmille, jotta ne voivat toteuttaa kunnan niille asettamat tavoitteet

5.5. Hyvälle oppilashuoltotyölle asetettavat vaatimukset

Oppimisen ja kasvamisen huoltamisen preventiivisen toimintakulttuurin edistäjänä on oppilashuoltotyöryhmällä keskeinen, koordinoiva rooli. Oppilashuoltotyöryhmän johtajuus on selkeästi määritelty. Oppilashuoltotyöryhmän toiminnalle on asetettu selkeät tavoitteet, jotka on kirjattu koulun opetussuunnitelmaan. Työskentelyä seurataan systemaattisesti, ja seurannan pohjalta kehitetään toimintaa. Riittävä tiedonkulku varmistetaan asiakkaiden, henkilöstön ja muiden sidostyhmien välillä. Oppilashuoltotyöryhmän eräänä vahvuutena voidaan pitää eri jäsenten asiantuntemusta, niinpä henkilöstön osaamisen jatkuvaan kehittämiseen onkin tarjottava riittävät mahdollisuudet. Näillä toimenpiteillä huolehditaan oppilaiden fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista sekä edistetään oppilaan tasapainoista kasvua ja varmistetaan kaikille tasapuolinen oppimisen mahdollisuus. Analyyseissa löytyi hyviä toimintatapoja mutta ei yhtään ideaalista ehkäisevän oppilashuoltotyön toimintamallia.

LÄHTEET

- Corsini-Rautalinna Petra-Paula.* 2001. Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko Raisiossa.
- Haravan prosessiarvioinnin väliraportti.* Haravainen 1/2003. Lastensuojelun Keskusliitto, Suomen Kuntaliitto
- Idänpää – Heikkilä U., Outinen M., Nordblad A., Päivärinta E. & Mäkelä M.* 2000. Laatuksiteerit tekijöille ja käyttäjille. Stakes verkkojulkaisu ISBN 951-33-1047-7. Helsinki.
- Kaarlejärvi, J.* 2000. Realistinen arviointiteoria koulutuksen arvioinnin teoriakentässä. *Hallinnon Tutkimus* 4, 385.
- Kuula, R.* 2000. Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 61.
- Kuusela, P.* 2001. Julkisen sektorin modernisaatio, tuloksellisuus ja arviointi. Realistisen sosiaalitieteen ja arvioinnin näkökulmia. Kuopion yliopiston julkaisusarja E.
- Laaksonen P. & Wiegand E.* 2000. Oppilasko ongelma? Oppilashuolto koulun systeemeissä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Jyväskylä.
- Leppänen Kristiina.* 2001. Lasten ja nuorten psykiatristen hoitoketjujen kartoitus Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin Raision osavastuualueilla. Lapsuus kadotettu aika.
- Luokanvalvojan vinkkiverkko.* Vaisaaren koulu. 2002
- Länsi-Suomen Lääninhallitus.* 2003. Peruspalvelut Länsi-Suomen läänissä 2002.
- Länsi – Suomen lääninhallitus.* Sivistystoimen peruspalvelut 2001.
- Mäkelä, P.* 2000. Kuntien vaihtelevat koulutiet. Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- Määttä, P.* 2001. Perhe asiantuntijana Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Atena – kustannus. Jyväskylä.
- Nurmilaakso, Helena.* Perhepalvelutoimisto raisiolaisessa lastensuojelun kentässä. 2002
- Olkinuora, E. & Rinne, R.* 2001. Miten menee peruskoulussa? Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu A: 195.
- Opintietä elämään.* Raision kaupungin erityisopetuksen laadullisen kehittämisen hanke 2001-2005
- Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto.* 2002. Opetusministeriö. Helsinki.

- Oppilashuoltostrategia Raision perusopetuksessa luokilla 1-6.* 2001. Opinnäyte-työ TYtkk. 7 opettajaa/rehtoria
- Pawson, R. & Tilley, N.* 1997. Realistic Evaluation. SAGE Publications Ltd. Lon-
don.
- Rinne Pia, Rautiainen Anne-Marie.* 2002. Raisiolaisten 7-10-luokkalaisten elä-
mäntavat vuonna.
- Svartsjö Raili, Valaja Susanna, Pulmu Kari.* 2001. TIKAPUU - varhaisnuorten
koulunkäyntiä ja mielenterveystyötä tukeva projekti Raision osavastuualueella.
- SYKE2004.* 2002. Varsinais-Suomen ”Syrjästä toiminnan keskipisteeseen”- ver-
kosto- projekti.
- Syrjäytymisen ehkäisyn mittareita.* 2001. Kaanaan, Kuloisten ja Tahvi-
on/Tikanmaan koulut.
- Tossavainen, K.* 1993. Nuorten terveystietämystä tukeva koulun terveystas-
vatus. Gummerus. Jyväskylä.
- Tuominen Lasse.* 2002. Erityisopetuksen kehittäminen Raisiossa. Erityisopetuksen
kehittämistyöryhmän raportti
- Turun Huki-projekti & Raision 360x24 H-projekti.* 2000. Arviointitutkimus. Lop-
puraportti.
- Tuunanen, K.* 1997. Kun lapsi ja nuori on erityisen tuen tarpeessa. Teoksessa On-
nistuuko oppiminen (toim) R. Jaku-Sihvonen Opetushallitus. Helsinki.
- Varsinaissuomalaisien lasten sosiaalinen lähipiiri-tutkimus.* 2002. V-S:n lasten-
suojelujärjestöt ry.
- Virta, A. & Kurikka, T.* 2001. Peruskoulu opettajien kokemana. Teoksessa Miten
menee peruskoulussa? Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja
A:195.
- Virtanen, P.* 2002. Ohjelma-arviointi metodologisia ja arviointitiedon tiedonmuo-
dostukseen liittyviä näkökohtia. Hallinnon tutkimus 2, 128–140
- Willberg, N. & Eerola, A.* 2002. Erityiset oppimisvaikeudet ja niistä seuraava syr-
jäytyminen kustannus-hyötyanalyysissä. NMI-bulletin, 2002, Vol. 12 No 4. Niilo
Mäki Säätiö.

WWW-LÄHTEET

www.cdc.gov/nccdphp/dash/ataglanc.htm

www.copas.net.au/cah

www.health.fi

www.stakes.fi/hyvinvointi/ted/tkverkosto

LIITE 2. Kysymyslomake / asiakastyytyväisyys

Perusopetuslaki turvaa jokaiselle oppivelvollisuusikäiselle oikeuden opetukseen oppilaan ikäkauden ja edellytysten mukaisesti. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava, että oppilaalla on käytössään riittävästi tukipalveluita, jotta yhtäläinen mahdollisuus perusopetukseen toteutuu. Oppilaan hyvinvointiin liittyvien tukipalveluiden suunnittelua ja toteuttamista koordinoi yleensä oppilashuoltotyöryhmä. Tähän ryhmään pääsääntöisesti kuuluvat rehtori, terveydenhoitaja, luokanvalvoja/luokanopettaja, koulukuraattori ja/tai -psykologi, erityisopettaja ja opintojenohjaaja. Ryhmän tulisi kokoontua säännöllisesti. Oppilaiden hyvinvoinnin horjuessa se näkyy esimerkiksi kiusaamisessa, luvattomissa poissaoloissa jne. Tästä syystä myös näitä asioita käsitellään tässä ryhmässä.

Seuraavat kysymykset liittyvät oppilashuoltotyöryhmän toimintaan:

1. Onko lapsenne koulussa oppilashuoltotyöryhmä?

kyllä ei en tiedä

2. Onko oppilashuoltotyöryhmästä tiedotettu koulun tiedotteissa?

kyllä ei en tiedä

3. Jos lapsellanne on ollut vaikeuksia tämän lukuvuoden aikana koulussa, onko teihin otettu yhteyttä?

kyllä ei

Jos vastasitte kyllä, kuka koulusta otti yhteyttä? (esim. rehtori, opettaja, kuraattori/psykologi) _____

Ne vanhemmat, jotka tietävät lastensa asioita käsitellyn oppilashuoltotyöryhmän (ophr) kokouksissa, vastaavat kysymyksiin numero 4 - 7, muut voivat siirtyä kysymykseen numero 8.

5. Täysin samaa mieltä
4. Osittain samaa mieltä
3. En ole samaa mieltä
2. Osittain eri mieltä
1. Täysin eri mieltä

Saamani tieto lasta koskevista oppilashuoltoryhmän toimenpiteistä on ollut riittävää

5 4 3 2 1

Lastani ei ole kuultu ryhmässä ennen toimenpiteiden määräämistä

5 4 3 2 1

Olen saanut olla mukana näistä toimenpiteistä päätettäessä

5 4 ... 3 2 1

Saamani kokemukset oppilashuoltoryhmän toiminnasta ovat olleet hyviä

5 4 3 2 1

Hyväksyn, että lastani koskevat oppilashuollolliset tiedot siirretään nivelkohdissa seuraavaan kouluun

5 4 3 2 1

Mitä odotuksia teillä on oppilashuoltoryhmän toiminnasta?

Liite 3 : Vastauksia kysymyksiin ennaltaehkäisevän oppilashuoltotyön uusista kompetenssivaatimuksista ja toimintamenetelmistä

1. Kyselykierros

Miten tai mikä koulun toiminta voi ennaltaehkäistä ongelmia?

Yhteistyö siirtymävaiheissa.

Oppilaiden erityisominaisuuksien huomiointi.

Luokkien rakenteeseen vaikuttaminen

Luokkien työilmapiirin seuranta ja arviointi

Yhteistyö (huoltajat, kaverit, opettajat, koulun ulkopuoliset tukihenkilöt)

Ryhmyttäminen

Oppilashuoltopalvelujen koordinointi

Yhteistyö nuorison ohjaustyötä tekevien koulun yhteistyökumppanien kanssa

Pikainen puuttuminen ja poissaolojen tarkka seuranta

Oppilashuoltopalveluista tiedottaminen

” Toiminta, jossa jokainen kouluyhteisössä työskentelevä aikuinen ja lapsi on ter-
vetullut joukkoon”

Keskustelu koulun toimintaperiaatteesta ja selkeät yhteiset toimintatavat

Toiminnan suunnittelu ja vastuualueiden jakaminen, toiminnan seuranta ja arvi-
ointi

Oppilaiden osallistaminen

Miten koulu voi edistää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta?

Vaihtelevat opetusmenetelmät

Eri ryhmäkoko-panot

Yhdessä tekeminen (juhlat, teemapäivät jne.)

Kouluilmapiirin arviointi

Ystäväoppilastoiminta,

Opettajien valvoma mokujuhla 7 lk:n oppilaille,

Toiminta, jota toteutetaan yhteistyössä koulun yhteistyökumppanien kanssa (esim.
sosiaali- ja nuorisotoiminnan, seurakunnan, Mannerheimin lastensuojeluliiton
paikallisosaston)

Vastuuta ja ohjausta oppilaille

Toiminnalliset vanhempainillat

Miten koulu voi edistää terveen itsetunnon kehittymistä?

Kunkin oppilaan vahvuuksien tukeminen

Myönteinen näkökulma ongelmatilanteissakin

Kannustava ilmapiiri

Tarjoamalla erilaisia tilanteita, joissa voi onnistua

”Lasta ja nuorta tulee aina kohdella kunnioittavasti. Aikuisen tulee muistaa asemansa mallina.”

Miten koulu voi lisätä myönteistä vuorovaikutusta eri osapuolten välillä?

Opettajien asenteisiin vaikuttaminen

Olemalla keskusteluhautomo

Toisen osapuolen aito kuunteleminen

Yhdessä tekeminen

Hyödyntämällä työntekijöiden osaamista monipuolisesti

Luomalla yhteistyötä vaativia tilanteita.

Kerhot, ryhmätyöt

Oppilaiden ja huoltajien yhteiset illat

Opettajien osallistaminen oppilashuoltoon ja ohjaukseen

Rakentava vuoropuhelu eri osapuolten välillä

Rakentamalla oppimistilanteita ongelmien työstämisestä

2. Kyselykierros

Minkä yhteisöllisyyttä korostavan toiminnan olet havainnut hyväksi. Kuvaa mahdollisimman tarkoin.

”Vastuun, suunnittelu- ja päätäntävällän antaminen oppilaille tarkoin ennalta suunnitelluissa yhteyksissä siiten, että aikuiset kuitenkin kontrolloivat prosessien laillisuutta ja toimivuutta.”

Liikuntailtapäivä

Valinnaisainemessut

Koulutusmessut

Työyhteisön kehittämispäivät

”Elämään Enemmän-toimintaan liittyen EE-viikko, joka pyritään kohdistamaan koko koululle myös opettajille, siistijöille, huoltomiehille ja keittiön väelle. Tee-
mapäivät liittyen vuodeaikoihin ja juhliin; vappuun ym. ovat kiva piristys!” , EE-
toiminta toteutetaan yhteistyössä sosiaali- ja nuorisotoiminnan, seurakunnan,
Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosaston ja koulun yhteistyönä
Toimintasuunnitelmien tekeminen, toimintatapojen käyttöönottoaminen, toiminnan
selkiyttäminen

Miten teidän koulussa luodaan hyvää henkeä?

Olemalla hyvä ystävä kollegalle ja keskusteleva kuunteleva aikuinen nuorille.

Kohtaamalla kunnioittavasti oppilaita

Tervetulotapahtuma seiskoille

Luokan ja luokanvalvojan yhteinen päivä

Kokonaistavoitteen jakaminen osiin. Alaryhmillä vastuualueita.

Mitä koulussa esiintyvistä ongelmista käytätte perusopetuksen tehtävän toteut- tamiseen ja miten?

Syy seuraussuhteen korostaminen (esim. työskentely nyt ja jatko-opintovaihtoehdot)

Henkilökohtainen opetussuunnitelma

Rankaisun sijasta ongelmasta keskustelua

Liite 4.

Ideaalisen toimintamallin kartoittaminen ja sen toimivuus

Kouluyhteisön arvioimiseksi kerätty tieto on yleensä kyselyiden, oppimistulosten arvioinnin ja eri tyyppisten kirjallisten lähteiden tuottamaa määrällistä tietoa. Tämän tyyppiset tutkimukset sisältävät harvoin laadullista aineistoa, joka perustuu haastatteluihin, koulunkäynteihin tai muuhun laadullista sisältöä tai merkitystä korostaviin menetelmiin. Tällöin on vaarana, että paikallisen tason tuottama kuva on yksipuolinen, jopa harhaanjohtava.

Mallin kartoittaminen

Seuraava malli ja sen pohjalta laadittu haastattelurunko toimii pohjana kerättyessä laadullista sisältötietoa oppilashuoltotyöryhmien toiminnasta.

OPS

REHTORI

OPPIMISEN JA KASVAMISEN HUOLTAMINEN

OPPILASHUOLTOTYÖRYHMÄ

KOHDERYHMÄ	TOIMINTA	FREKVENSSI	ARVIOINTI
henkilökunta	tiedotus, koulutus	esiintymiskerta	mittarit, seuranta
vanhemmat	tiedotus, yhteydenotot	esiintymiskerta	mittarit, seuranta
oppilaat	tiedotus, opetus	esiintymiskerta	mittarit, seuranta
sidosryhmät	yhteistyö	esiintymiskerta	mittarit, seuranta

HAASTATTELURUNKO

Toimintaperiaatteet ja strategia

- Kuka on OPHR-prosessin ”omistaja”; seuraa, arvioi ja kehittää?
- Kuka vastaa henkilöstön koulutustarpeesta?
- Kuka arvioi/ seuraa ?
- Kuka ja miten arviointitietoa hyödynnetään?
- Millaiset tavoitteet koulun OPHR-työskentelylle on asetettu?
- Mitkä ovat lähitavoitteet/ 3 -vuotiskauden tavoitteet?
- Onko ne kirjattu OPS:aan?
- Ketkä laatineet?
- Miten niistä on tiedotettu muulle henkilökunnalle?
- Onko tieto-taidon vaihtoa/vertailua ko. asioista muiden koulu-
jen/sidosryhmien kanssa?
- Miten mitataan asiakastulokset? Miten tietoa hyödynnetään?
- Miten mitataan henkilöstötulokset? Miten tietoa hyödynnetään?

Oppilashuollon toimintakaavio

